

The Main Problems of Distance Education Concerning Equal Opportunity During the Pandemic Process: The Case of Private and Public Schools

Gül Aktaş^{1,a,*} Sümeyra Çabar^{2,b}

¹ Department of Sociology, Faculty of Humanity and Social Sciences, Pamukkale University, Denizli, Türkiye

² Institute of Social Sciences, Pamukkale University, Denizli, Türkiye

*Corresponding author

Research Article

Acknowledgement

This study was produced from the master's thesis titled "The Impact of the Covid-19 Process on Equalities of Opportunity in Distance Education Based on Pierre Bourdieu's Concepts of – Field, Capital and Habitus: The Case of Denizli Province".

History

Received: 12/04/2023

Accepted: 30/05/2023

ABSTRACT

After the rapid spread of the Covid-19 epidemic all over the world, the World Health Organization declared the process as a pandemic by investigating the risk map of the outbreak. Following the declaration of the pandemic, measures in Turkey started primarily in the field of education. The lessons, which took place in an interactive classroom with the student-teacher cooperation in the traditional educational approach, were now held remotely on the online digital platform with the Covid-19 epidemic. In the study, a solution was investigated concerning the question of how class differences affect equality of opportunity in education during the period of distance education. In this context, face-to-face interviews were conducted with 16 students attending a public school and 16 students attending a private school in Denizli, totaling 32 students. Bourdieu's concepts of "field, capital and habitus" are employed while trying to understand the problems faced by high school students in private and public schools from different socio-economic classes, tracing back to their own discourse. Some fundamental sociological questions have been decisive in the emergence of the study. They can be listed as the question of how the inequalities in education have evolved with distance education, how distance education affects the success of students from different socio-economic structures, what are the experiences of the students about the process and what are their concerns about the future. Within the scope of the study students from families with a low socio-economic level stated that they encountered some problems that would prevent them from attending classes at home, and that their families were insufficient to support them in this regard. The most basic problems they have with their participation in the distance education process at home are that their families are crowded and they have to live in one room, especially in the winter months, so they try listening to the lessons and preparing for the exams in a noisy environment, and in families where the guest culture continues, the guests, as well as the household members are offered refreshments, especially by girls, and some of the participants have to look after the ailing relatives or help their families in the field.

Keywords: Covid-19, pandemic, distance education, equality of opportunity in education, Bourdieu, field, capital, habitus

Pandemi Sürecinde Uzaktan Eğitimin Fırsat Eşitliğine İlişkin Ortaya Çıkardığı Temel Problemler: Özel ve Devlet Okulu Örneği

Bilgilendirme

Bu çalışma "Pierre Bourdieu'nun - Alan, Sermaye, Habitus - Kavramları Ekseninde Covid-19 Sürecinin Eğitimdeki Fırsat Eşitliğine Etkisi: Denizli İli Örneği" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Süreç

Geliş: 12/04/2023

Kabul: 30/05/2023

Copyright

This work is licensed under Creative Commons Attribution 4.0 International License

ÖZ

Covid-19 salgınının tüm dünyada hızla yayılmasının ardından Dünya Sağlık Örgütü salgına ilişkin risk haritasına bakarak süreci pandemi olarak ilan etmiştir. Pandeminin ilan edilmesinden sonra Türkiye'de tedbirler öncelikli olarak eğitim alanından başlamıştır. Geleneksel eğitim anlayışında öğrenci-öğretmen birlikteliği ile etkileşimli bir sınıfta yapılan dersler, Covid-19 salgınıyla uzaktan, dijital platformda, çevrimiçi olarak gerçekleştirilmiştir. Çalışmada, uzaktan eğitim döneminde, sınıfsal farklılıkların eğitimdeki fırsat eşitliğini ne yönde etkilediği sorusuna cevap aranmıştır. Bu kapsamda, Denizli'de devlet okulunda öğrenim gören 16 öğrenci ve özel okulda öğrenim gören 16 öğrenci olmak üzere toplam 32 öğrenci ile yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Farklı sosyo-ekonomik sınıflardan gelen özel ve devlet okulunda okuyan lise öğrencilerinin uzaktan eğitim sürecinde karşılaştıkları problemler onların söylemlerinden yola çıkarak anlaşılmaya çalışılırken, Bourdieu'nün "alan, sermaye ve habitus" kavramları temel alınmıştır. Çalışmanın ortaya çıkmasında bazı temel sosyolojik sorular belirleyici olmuştur. Bunlar; eğitimde yaşanan eşitsizliklerin uzaktan eğitim ile birlikte ne yöne evrildiği, uzaktan eğitimin farklı sosyo-ekonomik yapılardan gelen öğrencilerin başarısını ne yönde etkilediği, öğrencilerin süreçle ilgili deneyimleri ve gelecek kaygılarının neler olduğu sorusu şeklinde sıralanabilir. Çalışma kapsamında sosyo-ekonomik düzeyi düşük ailelerden gelen öğrenciler, ev ortamında derse katılmalarını engelleyecek bazı sorunlar ile karşılaştıklarını, ailelerinin bu konuda kendilerine destek olma noktasında yetersiz kaldığını dile getirmişlerdir. Evde eğitim sürecine katılmaları ile ilgili yaşadıkları en temel problemler, aile üyelerinin kalabalık olması ve özellikle kız aylarında tek odada yaşamak zorunda olmaları nedeniyle gürültülü ortamda ders dinleyemeye ve sınava hazırlanmaya çalışması, misafir kültürünün devam ettiği ailelerde hane üyelerinin yanı sıra gelen misafirlere ikramın özellikle kız çocukları tarafından yapılması, katılımcılardan bazılarının hasta yakınına bakmak zorunda olması ya da tarlada ailesine yardım etmesi gibi sorunlardır.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, pandemi, uzaktan eğitim, eğitimde fırsat eşitliği, Bourdieu, alan, sermaye, habitus

^a gaktas@pau.edu.tr

^b <https://orcid.org/000-0001-6424-4256>

^b sumeyra.cabar@gmail.com ¹⁰ <https://orcid.org/000-0001-7575-9458>

How to Cite: Aktaş, G., Çabar, S., (2023) The Main Problems of Distance Education Concerning Equal Opportunity During the Pandemic Process: The Case of Private and Public Schools, CUJOSS, 47(1): 11-27

Giriş

Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkan Covid-19 salgını, 2020 Mart ayı itibarıyla tüm dünyayı etkisi altına almış ve Dünya Sağlık Örgütü (WHO) salgının hızla yayılım gösterdiğini, bu konuda tüm dünya ülkelerinin önlem alması gerektiğini kamuoyuyla paylaşmıştır. Türkiye'de kayıtlı ilk Covid-19 vakası 10 Mart 2020 tarihinde tespit edilmiştir.

Covid-19 salgınının küresel kriz olarak da değerlendirilmesinin ardından hekimler, aşı için laboratuvar çalışması yapan bilim insanları yapmış oldukları araştırmalarda virüsün bulaşıcılığının yüksek olduğunu, bu sebepten dolayı gerekli tedbirler alınmazsa enfekte olan insan sayısının hızla artacağını ve çok sayıda insanın hayatını kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalacağını bildirmiştir. Bu noktada gerek medyada gerekse kamusal alanın pek çok mecrasında duyurular yapılarak halkın bilinçlenmesi gerektiğinin altı çizilmiştir. Bu kapsamda bir taraftan aşının topluma ulaştırılması için laboratuvar çalışmalarını hızlandıran uzmanlar insan sağlığını öncelirken, diğer taraftan sosyal bilimciler sürecin sosyolojik, psikolojik ve ekonomik boyutlarını anlamaya yönelmişlerdir (Çelik, 2022: 200). Denilebilir ki, Covid-19 salgını sadece sağlık konusunda sonuçları olan bir hastalık değil, aynı zamanda sosyolojik, psikolojik, ekonomik ve siyasal açıdan farklı sonuçları ile karşımıza çıkan küresel bir meseledir.

Salgının etkilediği önemli bir alan vardır ki, bu da eğitim kurumudur. Dünya Sağlık Örgütü Covid-19 vakalarının dünya genelinde artış göstermesinin ardından bu salgını pandemi olarak ilan etmesinden sonra Türkiye'de Millî Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve Bilim Kurulu üyelerinin görüşmeleri neticesinde ilk etapta üç haftalık yüz yüze eğitime ara verilmiştir. İlerleyen zamanlarda vakaların artması ve salgının küresel bir krize neden olması sebebiyle aşı bulunana kadar eğitimin uzaktan yapılması yönünde karar alınmıştır. Bu karardan sonra uzaktan eğitime geçiş yapabilmek için eğitim kurumları gerekli alt yapı hazırlıklarına hızla başlayarak hem öğrencileri hem de eğitimcileri süreçle tanıştırmak için tanıtım videoları hazırlamıştır. Hazırlanan bu video içeriklerinde eğitim-öğretimin uzaktan-çevrimiçi olarak nasıl sürdürüleceği konusunda bilgilendirmeler yapılmıştır. Covid-19 salgını, sadece öğrenci ve eğitimcileri değil, aynı zamanda velileri de farklı yönleri ile etkilemiştir. Eğitimin bir kurum çatısı altından alınıp uzaktan eğitim uygulaması ile özel alana kaydırılması veli-öğrenci açısından bazı sorunların da daha görünür hale gelmesine neden olmuştur.

Geleneksel eğitim anlayışında öğrenci-öğretmen birlikteliği ile etkileşimli bir sınıfta yapılan dersler salgının seyri ile sekteye uğramış, tüm dünya toplumları eğitimin bu salgın karşısındaki konumunu ve önemini düşünmeye başlamıştır (Özer ve Suna, 2020: 176). Dünyayı çepeçevre saran bu salgına karşı geliştirilecek olan aşı ya da ilacın ne zaman toplumun hizmetine sunulacağı ve salgının ne

zaman biteceğine ilişkin belirsizlikler ile ülkelerin bu duruma hazırlıksız yakalanmış olması önemli siyasi kararların alınmasını da gerekli kılmıştır. Bu kararların hangi konuları kapsayacağı ve alınan kararların nasıl hayata geçirileceği noktasında fikir önderleri önemli görevler üstlenmiştir. Bu noktada salgın süreci ve sonrasında ortaya çıkabilecek sorun ve sonuçlar hakkında uzmanlar gerek yazılı basında gerekse ekran karşısında demeçler vererek görüşlerini beyan etmişlerdir.

Salgının kalabalık ortamlarda yayılmasını önlemek adına eğitimin fiziki olarak okul ortamından alınıp hane içi alana taşınması farklı bölgelerde farklı sorunların yaşanmasına neden olmuştur. Bu çerçevede uzaktan eğitim süreciyle birlikte daha önce 2012 yılında kurulan Eğitimde Bilişim Ağı (EBA)'nın alt yapısı modernize edilerek tüm eğitim öğelerinin (öğrenci, öğretmen, idareci, bakanlık, vb.) kolaylıkla ulaşabileceği şekilde yeniden düzenlenmiştir. Ayrıca 2020 yılının Mart ayından itibaren EBA TV, eğitimin tüm kademeleri ve sınıfları için üç ayrı frekansla uzaktan eğitim sürecine başlamıştır (Uzun ve Uzunöz, 2022: 4).

Uzaktan eğitimle birlikte öğrenciler mekânsal ve teknik konuların müsaade ettiği ölçüde eğitimlerine evlerinde ya da destek noktalarında devam etme imkânı yakalamışlardır. Pandemi süreciyle birlikte her öğrencinin aynı imkânlarla sahip olmadığı gerçeği, eğitim özelinde birtakım sorunlarla karşı karşıya kalmamıza neden olmuştur. Özellikle teknik ve mekânsal yetersizlikler eğitimdeki fırsat eşitsizliğini daha fazla görünür kılmış, bu durum eğitimde farklı sorun tiplerinin daha fazla konuşulup tartışılmasına zemin hazırlamıştır. Özellikle teknolojik araç ve gereçlerden yoksun olan, kalabalık ailelerde kendilerine ait çalışma odası olmayan, internet alt yapısının zayıf olduğu ya da hiç olmadığı coğrafyalarda yaşayan öğrenciler dersleri takip etme noktasında geri planda kalmışlardır. Bu durum bireyin en temel hakkı olan eğitime eşit koşullarda erişim sağlama olanaklarını da olumsuz yönde etkilemiştir.

Sınıf içi yüz yüze eğitimin, bireyi yaşama hazırlama, disiplin sağlama, geleceğe ilişkin hedef belirleme, sosyal ve duygusal gelişime katkıda bulunma, grup içi etkileşim ve iletişim becerileri kazanma açısından önemi büyüktür. Bu kazanımlara karşın, Covid-19 pandemi süreciyle eğitimin sınıf ortamından taşınarak evde, uzaktan eğitimle devam etmesi bazı boşluklar ve sorunların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu çalışma, yaşanan sorunların perde arkasını konunun aktörlerinden biri olan öğrencilerin gözünden anlamayı amaç edinmiştir. Bu çerçevede eğitimde yaşanan eşitsizliklerin, uzaktan eğitim ile birlikte ne yöne evrildiği, uzaktan eğitimin farklı sosyo-ekonomik yapılardan gelen öğrencilerin başarısını ne yönde etkilediği, uzun vadede bu sorunların çıktılarının neler olacağı konusu öğrencilerin deneyimleri dikkate alınarak nitel araştırma yöntemlerinden derinlemesine görüşme tekniği ile anlaşılmaya

çalışılmıştır. Çalışmanın bulgularına göre, özellikle teknolojik araçlara sahip olmayan, internet imkânının kısıtlı olduğu, çalışma odasının olmadığı hanelerde sınıfsal eşitsizliklerin eğitime erişimi ağırlaştırdığı gözlenmiştir. Bu çalışmada elde edilen veriler göstermiştir ki, eğitimde yaşanan mevcut sorunlara pandemi süreci yenilerini eklemiş ve eğitim sorunu fırsat eşitliği noktasında farklı boyutlarıyla tartışılmaya başlanmıştır.

Uzaktan Eğitim ve Zorlukları

Covid-19 salgınıyla birlikte getirilen kısıtlamaların başında, toplumu büyük ölçüde etkileyen ve başta sosyopsikolojik sorunlara kapı aralayan “evde kal” çağrıları olmuştur. Bir taraftan toplum sağlığını korumak ve hastalığın yayılım riskini azaltmak için alınan tedbirler, diğer taraftan belirli meslek kollarının (öğretmen, akademisyen, idari personel vb.) ve öğrenim gören kişilerin eve kapanmak durumunda kalması pek çok açıdan sorunların yaşanmasına neden olmuştur. Bir anlamda toplum, pandemi süreciyle “yeni normal” olarak adlandırılan ve bireylerin sosyalleşme kanallarını bir süre için kapatan bir dönemle tanışmıştır. Bu dönemde sağlık alanında yapılan kısıtlamalardan eğitim de payını alarak, dersler uzaktan eğitim modeli üzerinden verilmeye başlanmıştır.

Uzaktan eğitim, içinde bulunduğu dönemin teknolojisinden yararlanarak farklı ortamlarda bulunan öğrenen, öğreten ve içerik arasında etkileşim kuran disiplinler arası bir yaklaşımdır. Başta 1700’lü yıllarda mektup aracılığıyla başlayan uzaktan eğitim, günümüzdeki teknolojik gelişmelerin sonucunda bilgisayar ve internet tabanlı uzaktan eğitim modeline dönüşmüştür. Eğitim faaliyetlerinin uzaktan eğitim olarak kabul edilmesi için öğrenen ve öğretenin ayrı ortamlarda bulunması, bir eğitim kurumu tarafından yürütülmesi, teknolojik araçların kullanılması, iki yönlü iletişimin gerçekleşmesi ve ders içeriğinin en az %80’inin teknoloji aracılığıyla yürütülmesi gerektiği belirtilmektedir (Elçiçek, 2022: 35). Bu durumda uzaktan eğitim; öğreten ve öğrenenin birbirinden uzak ortamlarda olduğu, teknolojik araç ve gereçlerle öğrenim içeriklerinin paylaşıldığı bir eğitim süreci olarak değerlendirilebilir.

Uzaktan eğitime ilişkin literatürde oldukça geniş bir kavram haritasının olduğunu söylemek gerekir. Bunlardan bir kaçına baktığımızda, uzaktan eğitimi İşman (1998: 23), farklı ortamlarda bulunan öğrenci ve öğretmenlerin, öğrenme ve öğretme faaliyetlerini, iletişim teknolojileri ve e-posta hizmetleri ile gerçekleştirdikleri eğitim sistemi modeli olarak tanımlamaktadır. Uşun (2006: 7)’a göre uzaktan eğitim; kaynak ile alıcının öğrenme-öğretme süreçlerinin büyük bir bölümünün birbirinden uzak ortamlarda bulunduğu, alıcılarına öğretim yaşı, amaçları, zamanı, yeri ve yöntemi gibi farklı açılardan “bireysellik”, “esneklik” ve “bağımsızlık” olanağı tanıdığı, öğrenme-öğretme süreçlerinde; yazılı ve basılı materyaller, işitsel araçlar, yüzyüze eğitim gibi materyal, araç, teknoloji ve

yöntemlerin kullanıldığı eğitim sistemi olarak tanımlanır. Ona göre, uzaktan eğitim günümüzde dünyanın pek çok yerinde uygulanan bir eğitim modülü olmaktadır. Uzaktan eğitim, öğrencinin dilediği zaman ve ortamda ihtiyaç duyduğu bilgiye ulaşabilme imkânı sağlar. Dolayısıyla uzaktan eğitimin öğrencinin eğitim-öğretim için ayırdığı maddi harcamaları düşürme, öğretim elemanlarının iş yoğunluğunu azaltma, öğrencilerin belli bir saatte ve belli bir ortamda bulunma zorunluluğunu ortadan kaldırma gibi amaçları olduğunu söyleyebiliriz.

Uzaktan eğitimle ilgili tüm bu tanımlara baktığımızda, geleneksel eğitime kıyasla öğrenen ve öğretenin daha esnek zamanlarda eğitim sürecine dahil olduğu, öğrenci ile öğretenin birlikte planlayarak uygun koşul ve şartlarda bir araya geldiği, verilen bilginin kayıt altına alınması durumunda öğrenene tekrar dinleme imkânı sunduğu, kendi kendine çalışma düzeneğinin oluşturulabildiği kullanışlı bir sistem olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna karşılık teknolojik araç-gereçlere sahip olamayan, ekonomik açıdan alt gelir grubunda yer alan kişileri düşündüğümüzde uzaktan eğitim geleneksel eğitime göre erişilmesi daha güç bir alan haline dönüşebilmektedir. Dolayısıyla burada dikkat etmemiz gereken en önemli hususlardan biri, uzaktan eğitime erişim açısından gerekli olan materyallere ekonomik yetersizlikler nedeniyle erişemeyen bireylerin varlığının olduğu gerçeğidir.

Denilebilir ki, günümüz toplumlarında sınırlar olmadan herkesin eşit bir şekilde eğitim olanaklarına erişim sağlaması bir anlamda teknolojik araç-gereçlerle mümkündür. Fakat pandemi süreci göstermiştir ki, özellikle dar gelirli ve çocuk sayısının fazla olduğu ailelerde uzaktan eğitime erişim açısından önemli sorunlar yaşanmıştır. Bazı ailelerin evlerinde internet bağlantısı olmadığı, çok çocuklu ailelerde tek bilgisayarla nöbetleşe eğitime katılan çocukların olduğu ya da müstakil evlerde tek bir odada ders çalışmak ve sınava girmek zorunda olan çocukların varlığı yadsınamaz bir gerçekliktir. Tüm bu sosyolojik gerçeklikler, pandemi sürecinde hayatımızın önemli bir parçası haline gelen uzaktan eğitim meselesinin uzun soluklu tartışılmasına zemin hazırlamıştır.

Uzaktan eğitim sürecinin teknolojik imkânlarla erişime ilişkin ortaya çıkardığı sorunların yanında öğrencilerin sosyalleşmelerini kısıtlayan boyutu da önemli bir mesele olarak değerlendirilebilir. Yüz yüze eğitim yapıldığı dönemlerde günün büyük çoğunluğunu okulda geçiren öğrenciler, pandemide derslere evden çevrim içi platformlardan katılmış ve daha önce okulda geçirdiği zamanının tümünü uzaktan eğitim süreci boyunca evde geçirmeye başlamıştır. Nitekim öğrenciler için okul, teorik açıdan bilgi edinme mecrası olmanın yanında akran gruplarıyla sosyalleşme, rol modeli olarak seçtiği öğretmenlerle hayatı sahada deneyimleme, uygulamalı derslerde yerinde öğrenme metoduyla mesleki bilgiye erişim sağlama gibi pek çok açıdan farklı imkânlar sunan önemli bir kurumdur. Bu nedenle

okuldan uzaklaşan ve ev ortamında derse/sınava katılım sağlayan öğrenciler açısından süreç farklı sıkıntıları da beraberinde getirmiştir. Bununla birlikte eğitimin evde, “uzaktan eğitim modeliyle” yapılması noktasında aileler de birçok sorun yaşamıştır. Derslerin bilgisayar başında yapılması ve ebeveynlerin çocuklarını derse katılmaları konusunda sürekli kontrol etme ihtiyacı duymaları, dersler kayıt altına alındığı için sonradan dersi takip etme olanaklarının öğrencilerin derse katılım disiplinlerini zayıflatması gibi hususlar ailelerin kaygılarını daha da artırmıştır. Aktaş (2020, s.40)’ın da belirttiği gibi “bu süreç bir anlamda zaman-birey-mekân sıkışması dediğimiz bir toplumsal gerçekliğin de tartışılan konular arasına girmesine neden olmuştur.”

Öğrenciler, yüz yüze eğitim alırken okulun kuralları ve disiplini sayesinde derslere daha ciddiyetle katılım sağlarken uzaktan eğitim sürecinde kontrol mekanizmasının zayıflaması ile birtakım zorluklar yaşamışlardır. Eğitim alanı olan okullarda belli başlı kuralların (kılık-kıyafete özen, derslere zamanında girme, yoklama zorunluluğu, sınavların belirli bir program dahilinde sınıf ortamında yapılması, eğitim-öğretim yönetmeliğinin belirttiği kurallara uyum sağlama ve bürokratik işleyişe göre hareket etme) öğrencilere ciddiyet kazandırdığı bilinmektedir. Denilebilir ki, okul ortamı öğrenci-öğretmen kimliğinin tanım ve sınırlarını belirlediği için kendi içinde bir düzenlilik sağlar. Buna karşılık uzaktan eğitim sürecinde, öğrenciler ev ortamını konfor alanına dönüştürdükleri için daha keyfi derslere katılım sağlamışlardır. Bununla birlikte öğrencinin evde eğitimini sürdürmesi bazı ailelerde, “nasıl olsa sonra da dersleri dinleyebiliyorsun, o yüzden ev işlerinde ya da bağ-bahçe işlerinde bize yardım edebilirsin” gibi söylemleri karşımıza çıkarmıştır. Eğitimin olmazlarından biri olan sınavların uzaktan çevrim içi yapıldığı dönemlerde internet bağlantı sorunları yaşayan evlerde sağlıklı ölçme-değerlendirmenin yapılamaması da önemli problemleri beraberinde getirmiştir. Bu yüzden kural ve disiplinin kolaylıkla sağlanamadığı ev ortamında öğrenciler, derslere ve sınavlara gereken önem ve ciddiyeti gösterememişlerdir. Bunun yanı sıra pandemi sürecinin yarattığı korku ve kaygının her geçen gün artarak devam etmesi hem aileler hem de çocuklar açısından “geleceğe yönelik umutsuzluğa” neden olmuştur.

Bourdieu’nün Sermaye Kuramı Bağlamında Eğitimde Fırsat Eşitliği Sorunu

Eğitim, toplumun gelişmesi ve ilerlemesi açısından önemli kurumlardan biridir. Toplumların ekonomik, sağlık, askeri, siyasi ve kültürel anlamda daha ileriye taşınması yetişmiş insan gücü ile mümkündür. Bu yüzden eğitime herkesin eşit olarak erişim sağlanması, eğitim kalitesinin yükseltilmesi, okullar arasındaki başarı düzeyi farklılıklarının azaltılması, eğitim kurumu açısından önemli konular arasındadır. Modern toplumda eğitimde ortaya çıkan eşitsizliklerin tamamen çözülmesi hedeflenmiş olsa da var olan eşitsizliklerin devam

etmesinin yanında bu eşitsizliklerin kökenine inmek de faydalı olacaktır. Bu bağlamda eğitimde ortaya çıkan eşitsizliklerin çözülebilmesi için ekonomik, siyasi, hukuki, sosyo-kültürel temellerin gözden geçirilmesi gerekmektedir (Hesapçıoğlu ve Dündar, 2011: 6-7).

Bu çerçevede birçok alanda olduğu gibi eğitim alanında da görüşlerine başvurabileceğimiz Bourdieu’nün kavramlarına göz atmak, konuya farklı bir açıdan bakma olanağı sağlayacaktır. Bourdieu’nün önemli kavramlarından biri olan habitus, eğitim konusu ile ilgili çözümlenelerde önemli bir yere sahiptir. Bourdieu’ya göre habitus, bireylerin sahip olduğu pratikleri ve bu pratikleri toplumsal yapı içerisinde kurduğu bağ ile davranış kalıplarına nasıl aktarıldığını anlatmak için kullanır. Habitus, daha çok davranış yani eylem üzerine odaklanır. Bourdieu, sınıflar arası eşitsizliği sınıfların yeniden üretilmesini kültürle açıklar ve kültür, sınıfların devamını sağlamayı habitus ile yapar (Bourdieu, 2015’den aktaran: Omurtak, 2019, s.3). Habitus kavramı, insanların belirli kültürler veya alt kültürler içerisinde yaşamaları sonucunda zihinlerinde sahip oldukları temel bilgi stokunu anlatmak için kullanılır. Toplumsal failer, habitus’un sürekli eğilimleri aracılığıyla var olan kurumları pratik olarak benimseyerek etkinleştirirler. Böylelikle habitus, belirli türde yer ve koşullardaki tecrübelerimizin bir sonucu olmasının yanında, zihnimizde taşıdığımız sürekli eğilimler setini ifade eder. Bu nedenle habituslar aracılığıyla edindiğimiz deneyimler dünyaya, toplumsal olay ve sorunlara yaklaşımımızı derinden etkiler (Bourdieu, 1992’den aktaran: Palabıyık, 2011: 129).

Eğitim hayatımızda edindiğimiz deneyimlerimizin sosyal ve kültürel hayatımızdaki davranışlarımıza yansımaları Bourdieu’nün habitus kavramıyla açıklanabilir. Bourdieu’nün kavramlaştırmasında alan, habitus ile ilişkilidir ve alan habitusu şekillendirir. Bourdieu, alanı çok boyutlu konular ve eyleyicilerin bu konulara yerleşmesi olarak tanımlar. İnsanlar; ekonomik, siyasi, sanatsal, dil, bilimsel gibi farklı alanları ve kendilerinin koyduğu kurallar ve fikirleri otoriteye uyumlu şekilde oluştururlar (Bourdieu ve Wacquant, 2021, s.140). Alan kavramı, Bourdieu için önemli olmakla birlikte eğitimdeki fırsat eşitliği içinde başvurulan bir kavramdır. İlk olarak okulu bir alan dahilinde ele aldığımızda, pek çok sermayeye sahip olan çocukların okul alanı içerisindeki gösterdikleri habitusları yani davranışları ile bir var olma savaşı, kendini gösterme ve belli bir otorite kurma eğilimi içerisinde olduklarını görürüz. Bununla birlikte aileler bütün sermayelerini aktardıkları çocuklarını kendilerinin mirasçısı olarak görmektedirler. Bu durumda çocuklar ailelerinden aldıkları her türlü sermayeyi akademik başarıları için okul alanında sergileme çabası içine girerler.

Eğitimin bir kurum çatısı altında yapılması ve eğitime katılan aktörlerin her tür yeteneklerini sergilemeleri içinde yaşadıkları sosyo-kültürel dinamiklerden beslenerek karşımıza çıkar. Burada önemli olan birkaç hususa değinmekte yarar vardır. Kurumsal bir

çatı altında eğitimcilerin mesleki ve akademik bağlamdaki bilgiye dayalı otoritelerini öğrenciler üzerinde kurmaları ve bu otoritenin meşru bir boyutunun olması her iki taraf içinde bir disiplin sağlar ve pedagojik formasyonun işleyişi ve devamlılığını da mümkün kılar. Bu otoriteye tabi olan öğrenciler bu otoritenin meşru olduğunu bilirler ve eğitim kurumunda verilen değerler silsilesini ailelerinden aldıkları kültürel ve sosyal sermayeyle birleştirerek daha ileri bir noktaya taşırlar. Dolayısıyla burada kurumsal bir çatı altında verilen eğitimin uzun soluklu ve kesintisiz olabilmesi için ailenin de buna katkı sunması beklenir. Ailenin sahip olduğu ekonomik, kültürel ve sosyal sermaye, eğitim çatısı altında verilen formal eğitime farklı yönleri ile katkıda bulunur. Bunun en güzel açıklaması Bourdieu'nün şu tespitinde karşımıza çıkar. Ona göre, "kendini en iyi dile getirenler (okulsal yapılarda) yazıyla daha yakın olanlar ve çocukluklarından başlayarak ailelerinin kitap raflarına erişebilenlerdir, bu kişiler ötekilerden daha başarılı olurlar. Öncelikle ailede ve arkadaş çevrelerinde "görünmez bir pedagoji" aracılığıyla aktarılan okul kurumunun gerektirdiği kodlara egemenlik, "kalıtçılar", buna erişimi olmayan topluluklar kitlesinden ayırır." Bu saptama, okulun yalnızca zincirinin bir halkasını oluşturduğu kültür alanına yayılır. Bourdieu için kültür (en seçkin anlamıyla), meşruluğu herkesçe kabul edilen, ancak erişim kodlarının edinilmesinin ve iyi işleyişinin eşitsiz biçimde dağıtıldığı yapılanmış düşler, ortak simgelerdir. Kültür -en azından kendini kabul ettirmiş kültür- bilgi ve beğeni biçimlerine bir erişim yoludur, ancak aynı zamanda çoğunluğa karşı azınlığın benimsediği düşünceler ve yapılar düzenidir (Bourdieu ve Darbel, 1966'dan aktaran: Maignet, 2014: 162-163).

Aileler kendi toplumsal varlığını, tüm güçleri ve ayrıcalıklarıyla sürdürme eğilimi göstermektedir. Bu eğilim, yeniden üretim stratejilerinin yani doğurganlık, evlilik, ekonomik ve son olarak eğitim stratejilerinin kökenini oluşturur. Ailelerin kültürel sermayesi ne kadar yüksekse ve kültürel sermayelerinin hacmi, ekonomik sermayeye oranla ne kadar büyükse, çocuklarının okul eğitimine o kadar çok yatırım yaparlar (Bourdieu, 2016: 35-36). Böylelikle ekonomik sermayesi güçlü olan aileler, çocuklarını daha prestijli okullara göndererek kültürel sermayeyi yeniden üretmeye olanak tanımış olurlar. Sosyal sınıfın ayrıcalıkları arttıkça aynı oranda kültürel sermaye de artmış olur (Karademir ve Kaya, 2020: 650). Dolayısıyla sermaye biçimlerine bağlı olarak sınıfsal farklılıklar her alanda olduğu gibi eğitimde de fırsat eşitliğinin biçim ve formlarını şekillendirir. Bu nedenle eğitimde fırsat eşitliği kimi zaman bireyin kendi çabasından bağımsız, ailenin içinde yer aldığı toplumsal sınıfa bağlı olarak karşımıza çıkar. Bir başka ifadeyle, ailenin gelir düzeyi, yaşam kalitesi, sosyal ve kültürel olanaklara erişim imkânları çocuklarının gelecekteki mesleki ve akademik başarıları üzerinde önemli etkiler bırakır.

Bourdieu'ya göre sınıf ve statü grupları tabakalaşmanın ayrı boyutlarında yer almaz; bunlar gerçekte bir arada var olurlar ve bu ikisi arasındaki ayrım

sadece analitik bir ayrım olmaktadır. Buradaki temel oluşum, sınıf çözümlemesinin sadece ekonomik ilişkilerin çözümlemesine indirgenemeyeceği, dolayısıyla aynı zamanda simgesel ilişkilerin analizini de içermesi gerektiğidir. Bourdieu'nün temel argümanı, ekonomik eşitsizliklerin kültürel eşitsizlikler tarafından pekiştirildiği, kültürün kendisinin (düşünceler, simgeler, yaşam koşulları) sınıf eşitsizliklerinin yeniden üretilmesinde önemli bir rol oynaması üzerine kurulu olduğu gerçeğidir (Yanıklar, 2010: 123).

Dolayısıyla Bourdieu'nün söyleminden yaklaştığımızda eşitsizlik sorunsalına sadece ekonomik açıdan bakılmaması, sosyal ve kültürel açıdan da bakılması gerçeği karşımıza çıkar. Eğitim özelinde düşündüğümüzde, ailenin sahip olduğu sosyo-ekonomik ve kültürel düzey bireyin eğitim imkânlarına erişimini etkileyen önemli unsurlardır. Uzaktan eğitim süreci ile birlikte eğitim alanındaki eşitsizlikler daha görünür hale gelmiştir. Uzaktan eğitimle ilgili en önemli sorun kısıtlı imkânlarla bireyin eğitim sürecini yürütmek zorunda kalmasıdır. Özellikle ailelerin sosyo-ekonomik düzeyinin düşük olmasından kaynaklı olarak evde internetin olmaması, teknolojik araçlara erişememesi, öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun kendilerine ait bir çalışma odasının olmaması, derslerle ilgili kaynaklara erişim sorunu hem ailelerin hem de eğitim alan çocuk ve gençlerin sürece ilişkin başarı ve motivasyonlarını olumsuz yönde etkilemiştir. Bunun yanı sıra teknolojik araç-gereçleri etkin bir şekilde kullanma becerisine sahip olamayan bireylerin varlığını da unutmamak gerekir. Bourdieu'nün üzerinde durduğu gibi eğitim imkânlarına erişim ailenin kültürel sermayesiyle de biçimlenir. Kuş, Mert ve Boyraz (2021)'in yapmış olduğu araştırmada bazı ailelerde teknolojik araç gereçlerde ortaya çıkan sorunları çözmekte ailenin zaman zaman yetersiz kaldığı, bazı çocukların babaları işten eve geldiğinde uzaktan eğitime katılabildikleri bilgisi paylaşılmıştır. Aynı araştırmada eğitime önem veren ailelerin uzaktan eğitim sürecinde de çocuklarının eğitimiyle yakından ilgilendikleri bilgisine ulaşılmıştır.

Tüm bu söylemlerden yola çıktığımızda ailenin demografik yapısına bağlı olarak her bireyin aynı sosyo-kültürel ve ekonomik imkânlarla sahip olmadığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu nedenle özellikle sınıfsal eşitsizliklerin derinleştiği yapılarda eğitimin kısıtlı olanaklarla sürdürüldüğü ev ortamından alınarak okul ortamına taşınması bir nebze de olsa eğitime eşit erişimi olanaklı kılacaktır. Bu çalışma, tam da bu noktadan yaklaşarak iki farklı sosyal sınıftan gelen öğrencilerin (devlet lisesi ve özel lisede okuyan öğrenciler) uzaktan eğitime erişim sorunlarını ve eğitimde fırsat eşitsizliğinin boyutlarını onların bakış açısından anlamak üzere temellendirilmiştir.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırma, farklı sosyo-ekonomik ailelerden gelen, özel ve devlet okulunda okuyan lise öğrencilerinin

uzaktan eğitim sürecindeki deneyimlerini, uzaktan eğitim modeline uyum sağlama süreçlerini ve karşılaştıkları problemleri onların söylemlerinden yola çıkarak analiz etmeyi amaçlamıştır. Eğitimde fırsat eşitliği konusunu farklı sosyal sınıflardan gelen öğrenciler özelinde tartışmak için Bourdieu'nün "alan, sermaye ve habitus" kavramları esas alınmıştır. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Nitel yöntem, "gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma" olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 9). Bu doğrultuda araştırmada verilerin toplanmasında nitel araştırmaya uygun olarak derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Böylelikle uzaktan eğitimi bizzat deneyimleyen öğrencilerin görüşlerinden yola çıkarak, eğitimdeki eşitsizliklerin pandemi sürecinde hangi noktalara taşındığı doğrudan alıntılarla aktarılmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın Katılımcı Grubu

Araştırmanın katılımcı grubu Denizli'de devlet okulu olan Saniye Gemici Anadolu Lisesi ve özel okul olan Özel Bitek Koleji öğrencilerinden oluşmaktadır. Çalışma, okul yönetiminden izin alınarak ve öğrencilerin gönüllü katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışmaya hem örgün-yüzyüze hem de uzaktan eğitimi deneyimleyen 10., 11. ve 12. sınıf öğrencileri dahil edilmiştir. 16 öğrenci devlet okulundan, 16 öğrenci özel okuldan olmak üzere toplam 32 öğrenci ile yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Böylelikle örgün-yüzyüze ve uzaktan eğitimi deneyimleyen öğrencilerin sürece ilişkin söylemleri üzerinden karşılaştırılma yapılmıştır. Bununla birlikte özel ve devlet okulunda okuyan öğrenciler açısından sınıfsal eşitsizliklerin eğitimdeki fırsat eşitliğini ne yönde etkilediği sorusuna da cevap aranmıştır.

Araştırmanın Veri Toplama Süreci

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Veri toplama aracı olarak, görüşme tekniğinden yararlanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formları hazırlanmış ve soruların anlaşılabilirliğini test edebilmek amacıyla öncelikle pilot çalışma yapılmıştır. Görüşme formunda öğrencilerin demografik bilgileri, uzaktan eğitim sürecine ilişkin yaşadıkları sorunların arka planı, ailenin içinde bulunduğu koşullar ile öğrencilerin eğitim fırsatlarına erişim olanakları anlaşılmaya çalışılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin izinleri alınarak görüşmeler ses kayıt cihazına kaydedilmiştir.

Araştırmanın Veri Analiz Süreci

Araştırmanın veri analiz sürecinde öncelikle görüşme kayıtlarının deşifreleri gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında, araştırma soruları çerçevesinde belirli temalar oluşturulmuştur. Temalar oluşturulurken katılımcıların söylemlerinde öne çıkan hususlar belirleyici olmuştur. Araştırmanın temaları şu başlıklar altında toplanmıştır.

- Uzaktan eğitim sürecinde ders çalışma alanındaki mekânsal kısıtlılıklar,
- Uzaktan eğitim sürecinde öğrencilerin teknolojik imkânlarla erişim konusunda yaşadığı eşitsizlikler,
- Uzaktan eğitim sürecinde öğrenci-öğretmen etkileşimiyle ilgili temel meseleler,
- Uzaktan eğitimle birlikte öğrencilerin ders motivasyonu ve başarı düzeyi ekseninde yaşadığı kayıplar,
- Uzaktan eğitimle oluşan belirsizlik ve gelecek kaygısı şeklindedir.

Bu temalar ile katılımcıların uzaktan eğitim sürecine ilişkin deneyimleri ve uzaktan eğitimin avantaj ve dezavantajı iki farklı sosyal sınıf üzerinden analiz edilmiştir.

Araştırmaya dair veriler toplanırken katılımcıların kimliğinin deşifre edilmemesi için gerçek isimleri araştırmada kullanılmayıp devlet okulunda okuyan öğrencilere D1, D2, D3... gibi kodlar verilirken, özel okulda okuyan öğrencilere Ö1, Ö2, Ö3... gibi kodlar verilmiştir.

Bulgular

Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

Çizelge 1: Katılımcıların Demografik Özellikleri (Devlet Okulu)

Table 1. Demographic Characteristics of Participants (State School)

Katılımcı	Yaş	Cinsiyet	Aylık Gelir	Aile Fert Sayısı	Anne Eğitim Düzeyi	Baba Eğitim Düzeyi	Anne Meslek	Baba Meslek
D1	15	E	5.000 TL	5	İlkokul	İlkokul	Ev kadını	İşçi
D2	15	K	6.000 TL	4	Lise	Lise	Ev kadını	Esnaf
D3	15	K	2.000 TL	4	İlkokul	İlkokul	Ev kadını	Esnaf
D4	16	K	6.000 TL	4	Lise	İlkokul	Ev kadını	İşçi
D5	17	E	10.000 TL	4	Üniversite	Üniversite	Öğretmen	Mali Müşavir
D6	16	K	10.000 TL	4	Ortaokul	Ortaokul	İşçi	Serbest meslek
D7	18	K	4.250 TL	5	Lise	İlkokul	Ev kadını	Balıkçı
D8	17	K	10.000 TL	5	Yüksekokul	Lise	Serbest meslek	Esnaf
D9	17	E	10.000 TL	4	Ortaokul	Lise terk	112 Çalışanı	İşsiz (Gazi)
D10	17	K	12.000 TL	4	Lise	Lise	Çiftçi	Çiftçi
D11	18	K	10.000 TL	5	İlkokul	Lise	İşçi	Memur
D12	17	K	10.000 TL	5	Lise	Ortaokul terk	Aşçı	Şoför
D13	18	E	10.000 TL	6	İlkokul	İlkokul	Ev kadını	Çiftçi
D14	18	E	8.000 TL	4	İlkokul	İlkokul	Ev kadını	Tekstil
D15	18	K	2.500 TL	3	Ortaokul	İlkokul	Ev kadını	İşçi
D16	18	K	5.000 TL	5	İlkokul	İlkokul	Emekli	Emekli

Tablo 1'de görüldüğü üzere anne-babanın eğitimi ağırlıklı olarak ilkokul ve ortaokul düzeyindedir. Bu durum çalışmada, katılımcılar tarafından bir sorun olarak değerlendirilmiştir. Çünkü uzaktan eğitim sürecinde anlamadıkları konularda anne-babalarından dersle ilgili destek alamadıklarını ve bu konuda aile desteğinin yoksunluğunun dezavantajlarını yaşadıklarını dile getirmişlerdir. Bununla birlikte özellikle kalabalık

ailelerde ev işlerinde kız çocuklarının daha fazla sorumluluk aldığı ve bu sosyal sınıfta kız çocuklarının erkek çocuklara nazaran derse katılımın düşük olduğu bilgisine ulaşılmıştır.

Çizelge 2: Katılımcıların Demografik Özellikleri (Özel Okulu)

Table 2. Demographic Characteristics of Participants (Private School)

Katılımcı	Yaş	Cin-siyet	Aylık Gelir	Aile Fert Sayısı	Anne Eğitim Düzeyi	Baba Eğitim Düzeyi	Anne Meslek	Baba Meslek
Ö1	16	E	60.000	8	Ortaokul	Lise Terk	Ev kadını	Şirket sahibi
Ö2	16	E	15.000TL	4	Üniversite	İlkokul	Muhaseci	Serbest meslek
Ö3	16	K	9.250TL	8	İlkokul	İlkokul	İşçi	Esnaf
Ö4	16	K	8.000TL		İlkokul	Lise	Kuaför	Tesisatçı
Ö5	16	K	10.000TL	4	Açıköğretim (Okuyor)	Üniversite	Sekreter	Muhasebeci
Ö6	16	E	8.000TL	4	Üniversite	Ortaokul	Aşçı	Teknisyen
Ö7	17	E	18.000TL	4	Lise	Lise	Esnaf	Esnaf
Ö8	17	E	8.000TL	3	Üniversite	Üniversite	İşçi	İşçi
Ö9	18	K	15.000TL	5	Ortaokul	İlkokul	Ev kadını	Firma Şefi
Ö10	17	E	8.000TL	4	Lise	Lise	Ev kadını	Esnaf
Ö11	16	E	6.250TL	4	İlkokul	Lise	İşçi	İşçi
Ö12	18	E	14.000TL	4	Ortaokul	Ortaokul	Yönetici	Teknisyen
Ö13	18	E	10.000TL	4	İlkokul	İlkokul	Ev kadını	Mütahit
Ö14	18	E	12.000TL	4	Ortaokul	Ortaokul	Ev kadını	Memur
Ö15	18	K	12.000TL	5	Ortaokul	Lise	Ev kadını	Esnaf
Ö16	18	E	9.000TL	4	İlkokul	Lise	Aşçı	İşçi

Tablo 2’de katılımcıların demografik bilgilerine bakıldığında anne-babanın eğitim seviyesi ve gelir düzeyinin görece yüksek olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Devlet okulunda okuyan katılımcılar için anne-baba eğitiminin düşük olmasından dolayı dersler için gerekli desteği sağlama konusundaki yetersizlik özel okulda okuyan katılımcılar için söz konusu değildir. Çalışma bulgularına göre, bu sosyal sınıfta yer alan anne-babaların çocukların derslere katılımını takip etme ve teşvik etme, hangi konularda eksikliği olduğunu tespit etme, bu konuda telkinlerde bulunma konusunda daha fazla duyarlılık sergilediği bilgisine ulaşılmıştır. Bu noktada Bourdieu’nün ailenin sahip olduğu kültürel sermayenin önemli olduğu vurgusu ön plana çıkmaktadır.

Bulgular

Uzaktan Eğitim Sürecinde Ders Çalışma Alanındaki Mekânsal Kısıtlıklar

Eğitim, bireylerin gelişimi, sosyalleşmesi ve gelecek kurmaları açısından önemlidir. Bu yüzden bireyler eğitimi en verimli şekilde alabilecekleri bir ortama ihtiyaç duymaktadırlar. Uzaktan eğitime geçilmesiyle birlikte yüz yüze eğitime göre pek çok farklılıklar olmuştur. Bu

farklılıkların başında kuşkusuz öğrencilerin sınıf ortamında derse katılmaları yerine ev ortamında eğitime katılmaları yer almaktadır. Bu mekân değişikliği ile öğrenciler, derse adapte olamama (özellikle kalabalık nüfuslu ailelerde), öğretmeni ile yüz yüze derse katılmadığı için soru sormaktan imtina etme, sınıf ortamının sağladığı motivasyona sahip olamama, iletişim ve etkileşim becerilerini geliştirememeye, yalnızlaşma gibi sorunlarla yüzleşmişlerdir. Bu durum, uzun vadede karışımıza çıkabileceğini düşündüğümüz pek çok probleme kapı aralamış, hem aileler, hem eğitimciler, hem de öğrenciler açısından büyük endişe yaratmıştır.

Eğitim, toplumsallığı içinde barındırdığı için eğitimi bir alan olarak ele almak doğru olacaktır. Bourdieu’nün kavramlarından biri olan “alan” kavramını, bireylerin sahip olduğu yatkınlıkları belirli şekillerde sergileyebildiği “ortamlar” olarak tanımlamak mümkündür. Bireyler birçok alanda habituslarını şekillendirerek ve sermaye biçimlerini kullanarak eylemlerini sergiler. Eğitim de bu alan’ların içinde yer almaktadır. Bu doğrultuda, okul ortamı bir eğitim alanı iken uzaktan eğitim sürecinde ev ortamı eğitim alanı olarak karışımıza çıkmış ve toplumsallığın kurgulandığı zemini pek çok açıdan deformasyona uğratmıştır. Pandemi süreci ile birlikte ev alanı ile eğitim alanının birbiri içerisine geçerek karmaşık bir hal alması, öğrencilerin ve eğitimcilerin sosyal statü ve sosyal kimlik üzerinden yaptıkları kendilik tanımlarını da dönüştürmüştür.

Araştırma esnasında, özellikle sosyo-ekonomik düzeyi düşük ailelerden gelen öğrenciler, ev ortamında derse katılmalarını engelleyecek bazı sorunlar ile karşılaştıklarını dile getirmişlerdir. Bu sorunlar, aile üyelerinin kalabalık olması ve özellikle kış aylarında tek odada yaşamak zorunda olmaları nedeniyle gürültülü ortamda ders dinleyemeye ve sınava hazırlanmaya çalışması, misafir kültürünün devam ettiği ailelerde hane üyelerinin yanı sıra gelen misafirlere ikramın özellikle kız çocukları tarafından yapılması, ailenin ev işleri ve temizlik konusunda yine kız çocuklardan yardım beklemesi, erkek çocukların market ve diğer dışarı işlerine gönderilmesi çalışma boyunca öğrencilerin dile getirdiği sorunlardır. Ev ile okulun aynı mekândan sürdürülmesi öğrenciye derste olduğu izlenimini vermediği için öğrencinin “rol karmaşası” ya da “rol kaybı” yaşamasına neden olmuştur. Bu durumun eğitim açısından çocukların geleceğini olumsuz yönde etkileyen bir tablo oluşturduğunu söylemek gerekir. Yapılan görüşmelerde devlet okulunda okuyan katılımcılar bu konuda görüşlerini şu şekilde aktarmışlardır:

“Öğretmen soru soruyor mikrofonum açıkken arkadan ses geliyor. Mesela annem süpürge tutuyor. Yani tutma da diyemiyorsun böyle dışarıdan sesler geliyor, o falan kötü oluyordu” (D3).

“Bizim ebeveynlerimiz hazır değildi zaten. Düzenli bir odamız da yoktu, çoğu ailede yoktu öyle bir oda. Herkes hazırlıksız yakalandı. Hiç de iyi olmadı açıkçası. Mesela

ailem tartışıyordu sürekli dersteysen, ben de onları uyarmak zorunda kalıyordum” (D1).

“Evde ders yapıyorum ondan sonra annem çağırıyor. Sonra babam bir şeyler yapmaya çağırıyor. Ders esnasında çağırıyorlardı. Ama teneffüste çağırıyorlardı gidiyorsun onu yaparken unutuveriyorsun zamanı, dersi kaçıyorsun. Dersimi yapmama engel olmuyorlardı ama o işi yaparken daldığım için dersi unutuyordum” (D7).

Özel okuldaki katılımcılar da uzaktan eğitimde mekânın ders çalışma açısından belirli zorluklara sebep olduğunu ifade ederken sürecin farklı boyutlarına değinmişlerdir. Özel okulda okuyan görüşme yaptığımız katılımcılar, kendilerine ait ders çalışma odalarının ve gerekli materyallerinin olduğunu aktarmışlardır. Fakat eğitimin ev içinden sürdürülmesinin öz disiplini ortadan kaldırdığını, başlarında öğretmen gibi bir otorite ve teneffüs-ders zili gibi bir zaman çizelgesi olmadığı için kendilerini yönetmediklerini belirterek bu durumun bir süre sonra “boş vermişliğe” sebep olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca evin konforlu olmasının kendilerine rahat hareket etme imkânı sağladığını, bu yüzden dikkat dağıtacak olay ve nesnelere yüzünden derse ilginin canlı tutulmadığını, hatta bazen derse ara verdikten sonra derse geri dönmeyi ve katılmayı bile unuttuklarını dile getirmişlerdir. Katılımcılar bu konuda şunları aktarmıştır:

“Aslında eğitimin evde olması insanın dikkatini büyük oranda dağıtıyordu. Mesela evin ihtiyaçları oluyordu, hayırda diyemiyorsun, yapmak istiyorsun, ihtiyaç sonuçta. Bunun gibi bazı şeyler ve ev tanıdık ortam olunca o ders havasına giremiyor insan” (Ö4).

Fakat burada şunu belirtmekte fayda vardır ki, araştırma kapsamında kültürel sermayenin yüksek olduğu ailelerden gelen çocuklar, eğitimlerinin uzaktan da olsa belirli bir disiplinle sürdürülmesi gerektiği bilgisini ebeveynlerden öğrendiklerini sıklıkla dile getirmişlerdir. Bu ailelerde yetişen bireylerin herhangi bir otorite olmaksızın öğrenci olarak hangi rol ve sorumlulukları yerine getirmeleri gerektiği konusunda farkındalıklarının daha yüksek olduğu bu çalışmada gözlenmiştir. Bu konuda katılımcılardan birkaçı şunları aktarmıştır:

“Sabah erken kalkıyordum ders için. Dokuz buçuk gibi. Annem de zaten işe gidiyordu. Annem, babam işte oluyordu, kardeşimi de aneaneme bırakıyorlardı. Ben 18.00-19.00’a kadar evde tek oluyordum. Hani öyle bir sıkıntım olmuyordu, arkadan gelen ses olmadığı için anlamayacağım bir şey de olmuyordu. Tek başıma odamda çalışıyordum” (Ö7).

“Öğretmenlerin verdiği ödevleri zamanında yapıp, kendim de ayrıca başka kaynaklardan çalışıyordum” (Ö1).

Sonuç olarak, katılımcıların görüşleri doğrultusunda hem özel hem de devlet okulunda eğitim alan öğrencilerin ortak paydada birleştikleri sorun tipleri; evin daha konforlu bir ortam olması ve öz disiplin sağlama konusunda zorluk yaşamaları, aile fertlerinin tamamının evde kaldığı zaman aralıklarında derse katılma ve odaklanma konusunda sıkıntı yaşamaları, ev içi işlere yardım etmek için sık aralıklarla dersin başından kalkmak zorunda olmaları şeklinde sıralanabilir. Buna karşılık mekânsal sınırlılıklar konusunda devlet ve özel okulda okuyan öğrenciler arasındaki temel fark; devlet okulunda okuyan ve kalabalık ailelerde küçük bir mekân paylaşmak zorunda kalan öğrencilerin eğitim dönemi daha sancılı geçmiştir. Özellikle kış aylarında ısınma sorunu nedeniyle ailenin tüm fertlerinin tek odada bir arada yaşamak durumunda kalmaları öğrencilerin derse katılma, dinlediğini anlama ve sınavlarda başarı elde etme konusunda sorunlar yaşamalarına neden olmuştur. Bu konuda bir katılımcı şunları aktarmıştır:

“Uzaktan eğitimde şöyle; ben salon daha sessiz olduğu için orda çalışıyordum, salon soğuk oluyordu, hatta babam küçük elektrikli bir soba açtı ben ders çalışayım diye. Hatta bazen battaniye alıyordum üstüme, bacaklarımı örtüyordum. İnternet çekmesi için pencereye yakın duruyordum. Pencereden komşuların gürültüleri geliyordu. Dersi dinlemek ve adapte olmak zordu yani” (D1).

Ayrıca köyde yaşayan, yüz yüze eğitim varken taşınmalı eğitimle okula gelen bir öğrenci pandemi ile birlikte köyde kalmak zorunda olduğunu belirtmiştir. Coğrafi mekânın tarım ağırlıklı üretime dönük olması ve aile içi ücretsiz işgücüne ihtiyaç duyulması sebebiyle öğrencilerden D13 pandemi döneminde derse katılım sağlayamadığını şu şekilde dile getirmiştir:

“Benim evim köyde. Köyde bizim araziler falan var. Çok işimiz var yani, o yüzden ben eğitim alamadım. Yani devlet sunsa bile ben o eğitimden yararlanamadım, çünkü öyle gerekti.”

Bu noktada denilebilir ki, bir kurum çatısı altında eşit olanaklara sahip olan bireylerin eğitim imkânlarından eşit bir şekilde yararlanmaları fırsat eşitsizliğini bertaraf edecek bir durumdur. Uzaktan eğitim süreci; sosyal sınıf farklılıklarından kaynaklanan ve yoksulluğun derinleştiği bölgelerde, öğrencinin bir çalışma odasının olmaması, ısınma problemi nedeniyle tek bir odada ders çalışmak zorunda olması, şehir merkezine uzak bir alanda internet erişiminden dolayı dersleri dinleyememesi ya da sınavlara katılamaması, hasta yakınına bakmak zorunda olması ya da tarlada çalışması gibi birçok mekânsal sorunlarla yüzleşmek durumunda kalmışlardır.

Uzaktan Eğitim Sürecinde Teknolojik İmkanlara Erişim Konusundaki Eşitsizlikler

Günümüz koşullarında tüm dünyada bilgi-iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte çağımız, “Bilgi Çağı” olarak adlandırılmaktadır. Dolayısıyla teknolojinin kullanımı her alanda olduğu gibi, bireylerin birbirleriyle iletişim kurmaları noktasında da önemli bir yere sahiptir. Covid-19 salgını ile temasın asgari düzeye indirilmesi düşüncesi karşısında sosyal mesafe kuralı tüm dünya nezdinde kabul edilmiş ve her türlü iletişim bağlantılarının dijitalleşmesini salgın koşullarında zorunlu hale getirmiştir. Böylelikle kamusal alanların kapatıldığı, yüz yüze etkileşimin azaldığı bu olağan dışı durum karşısında dijital iletişim araçları, bireyler arası etkileşimi sağlamakla birlikte, günlük yaşamı düzenleyici araçları da beraberinde getirmiştir (Marangoz ve Özen, 2021: 58).

Yaşadığımız yüzyıl, teknoloji çağı olduğu için eğitim, sağlık, ekonomik ve sosyal yaşamımızda teknolojik araçlar artık vazgeçilmez unsur haline gelmiştir. Fakat şu da bilinen bir gerçekliktir ki, teknolojik araçlara erişim her birey için eşit düzeyde değildir. Sınıfsal farklılıklara bağlı olarak teknolojik araçlara erişim konusunda fırsat eşitliğinin olmadığı hanelerin varlığı da hatırı sayılır orandadır. Pandemi sürecinde lise öğrencilerinin derslere katılım sağlaması için teknolojik araçlara ve internet erişimine sahip olması bir gereklilik olarak karşımıza çıkmıştır. Bu imkanlara erişim ise ailenin ekonomik sermayesinin gücüne bağlıdır. Ekonomik açıdan gelir düzeyi yüksek aileler, her türlü teknolojik donanım ve dijital araçlara daha kolay erişim sağlarken düşük ekonomik gelire sahip ailelerde bu durum daha zorlayıcı olmuştur. Yeterli teknik donanım ve araçlara erişim sağlayamayan ailelerdeki öğrenciler EBA (Eğitim Bilişim Ağı) ile televizyon üzerinden dersleri takip etmişlerdir. Bu bağlamda ekonomik sermayenin teknoloji odaklı bilgiye erişim açısından önemli bir araç olduğunu söylemek mümkündür.

Bu çalışmada öğrencilerin uzaktan eğitim sürecine katılmalarında önemli rol oynayan teknolojik araçlara sahip olup olmamaları sorgulanmıştır. Araştırma bulgularına göre, öğrencilerin internet ve bilgisayar erişimine ilişkin yaşadıkları sorunların onların derse katılımlarını olumsuz yönde etkilediği bilgisine ulaşılmıştır. Bu durum, eğitimde fırsat eşitsizliği sorunsalının bir ayağı olan ekonomik sermayenin önemli olduğu bilgisini karşımıza çıkarmıştır. Araştırmada öğrencilerden birkaçı her ne kadar cep telefonu ve bilgisayar gibi teknolojik araçlara sahip olduklarını belirtse de sahip oldukları teknolojik aracın işlevselliği noktasında sıkıntılar yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Yani burada sadece teknolojik araca sahip olmanın yeterli olmadığı, aynı zamanda işlevsel bir bilgisayar ve teknik alt yapının olmasının da önemli olduğu gerçeği söz konusudur. Araştırmada en çok dile getirilen sorunlar; internet alt yapısının sorunlu olması, internet için belirli bir kotanın olması ve sınır aşımında internete erişimin olmaması, kablosuz internet imkânı olmadığı durumlarda

sabit bir alandan internete erişim sağlarken özellikle kalabalık ailelerde herkesin oturduğu odada derse girmenin zorlukları şeklinde sıralanmıştır. Bununla birlikte uzaktan eğitime bağlanırken sürekli hata veren bir bilgisayara sahip olma, teknolojik araçların kullanımında yeterli bilgi ve tecrübeye sahip olamama öğrencilerin uzaktan eğitime katılmalarının önündeki önemli engeller olarak dile getirilmiştir.

Yapmış olduğumuz bu çalışmada uzaktan eğitim sürecinde teknik araçlara sahip olup olmama durumunun bilgiye erişim, başarı düzeyine katkı konusunda temel eşitsizlikleri doğuran önemli bir belirleyen olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Devlet okulunda okuyan öğrencilerin ekonomik açıdan özel okulda okuyan öğrencilere göre daha sınırlı imkânlarla sahip olmaları bu çalışmada farklı boyutları ile karşımıza çıkmıştır. Devlet okulunda okuyan öğrencilerden birkaçı ailede okuyan çocuk sayısının fazla olması nedeniyle tek bilgisayarla eğitime katılma noktasında sorun yaşadıklarını ve çözüm olarak telefonla derse bağlandıklarını belirtmişlerdir. Aynı zamanda ayrı odalarının olmaması nedeniyle telefonu ile ev içinde kendine uygun bir yer bularak orada derse girdiklerini ve kimi zaman ders esnasında internet kotasının bitmesi nedeniyle derse katılmadıklarını belirtmişlerdir. Katılımcılardan birkaçı ise bilgisayarının bozulması veya aile fertlerinin de bilgisayarı kullanması durumunda derse katılım konusunda zorluk çektiğini aktarmışlardır. Bu konuda katılımcılar şunları aktarmıştır:

“Cep telefonumdan katıldım. Zaten laptopum yok. Masaüstü bilgisayarımız da abimin odasında duruyor. O yüzden oradan giremedim” (D6).

“Bilgisayar ve laptop bana ait değildi, ama abilerim bana karışmıyordu, okulum olduğu için. Okuldan sonra alıyorlardı” (D1).

“Bizim komşumuz vardı onların interneti de yoktu, bizim eve falan geliyordu. Kötü bir şeydi yani bence, dağıtılması lazımdı tabletlerin falan. Çoğu kişi giremedi mesela, giremeyenler oldu” (D3).

Devlet okulunda okuyan katılımcılardan biri evlerinde internet olmaması sebebiyle derse katılmadığını şöyle aktarmıştır:

“Internet alt yapımız yoktu. Komşudan da bağlanamıyorduk. Sonradan hallettik bir şekilde komşudan bağladık falan” (D16).

Bununla birlikte katılımcılardan özellikle köyde ikamet edenler internet alt yapısının sıkıntılı olduğunu, bu yüzden derslere katılım sağlayamadıklarını şu şekilde dile getirmişlerdir:

“Köyde çekmeyen yerler var. Yüksek kesimde oturanlar giremedi mesela” (D7).

Özel okuldaki katılımcıların çoğunluğu teknolojik alt yapı sorunu yaşamadıklarını belirtmekle birlikte, önemli bir kısmı gelişmiş teknolojiye sahip bilgisayar ve tablete sahip oldukları bilgisini paylaşmışlardır. Katılımcıların çoğunluğu telefonu kullanım açısından pratik bulduklarını

ve faturalı sistemle yüksek GB internet kullanım hakkına sahip olduklarını belirtmişlerdir.

“Yani kendim için konuşursam benim bilgisayarım da, sınırsız internetim de vardı. Ama şimdi olmayan bir sürü insan vardı. Bu yüzden bir sürü insan eğitimden uzak kaldı. Çoğu insan sınav senesinde böyle bir şey ile karşılaştı, eğitim alamadı ve hayatlarında böyle bir dönüm noktası yaşadılar” (Ö4).

Bir toplumun gelişmesinde ve ilerlemesinde önemli bir role sahip olan eğitim, uzaktan eğitim sürecinde farklı sorun tipleri ile tartışmalara neden olmuştur. Toplamların önemli bir kesimini oluşturan çocukların ve gençlerin eğitim teknolojileri ve güçlendirilmiş alt yapı imkânı ile öğrenme sürecinin her aşamasında yer almaları fırsat eşitsizliklerinin ortadan kaldırılması ile mümkün olabilir. Mevcut sistemde var olan eşitsizliklerin pandemi süreci ile daha fazla derinleşmesi toplumun kırılğan kesimini oluşturan çocuk ve gençlerin geleceği açısından ciddi sorunlara kapı aralamıştır. Bu çalışmada, iki farklı sosyal sınıftan gelen katılımcılardan özellikle gelir düzeyi düşük, çok çocuklu ailelerde; eğitime erişim konusunda önemli öğrenme kayıplarının yaşandığı bilgisine ulaşılmıştır. Sınırlı internet kullanım hakkı, kendine ait bir bilgisayarı olamadığı için diğer kardeşleriyle nöbetleşerek derse katılım sağlama, öğrenme konusunda motivasyon eksikliği, bazı hanelerde ailenin demografik yapısına bağlı olarak eğitim-öğretim konusunda yol gösterecek rol modelinin olmaması gibi birçok unsur bir araya geldiğinde bireyin geleceğe ilişkin yaşamsal fırsatları da sekteye uğramıştır.

Uzaktan Eğitim Sürecinde Öğrenci-Öğretmen Etkileşimi ve Akran Gruplarıyla Sosyalleşme Konusunda Yaşanan Sorunlar

Eğitimin önemli çıktılarından biri, bireyde istendik davranış geliştirme sürecinin sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilmesidir. Yüz yüze eğitim sürecinde, öğrencilerin yerinde öğrenme metoduyla belirli bir disiplin altında derse katılabilmeleri, akran grupları ile sosyalleşebilmeleri, yeteneklerini sergileyebilecekleri bir sosyal ortam oluşturmaları, öğretmenlerini sosyalizasyon sürecinde rol modeli olarak almaları eğitimin önemli çıktıları arasında yer almaktadır. Uzaktan eğitime geçilmesiyle söz konusu imkânlardan mahrum kalan öğrenciler, okul ortamının sağladığı kazanımlara erişemedikleri için ciddi kayıplar yaşamışlardır. Araştırma kapsamında katılımcılar, arkadaşlarıyla bir araya gelemedikleri, öğretmenleriyle olan iletişimlerini sağlıklı bir şekilde sürdüremedikleri için yalnızlaşma, yabancılaşma ve kaygı gibi sorunlarla karşı karşıya kaldıklarını bildirmişlerdir.

Ekran karşısında soru sormaktan imtina eden, öz disiplin sağlayamayan, motivasyon kaybı yaşayan, fiziksel ortamın sunduğu öğrenmeyi kolaylaştıran araç-gereçlerden yoksun olan öğrenciler sürece ilişkin deneyimlerinin oldukça sancılı olduğunu bildirmişlerdir.

Çünkü öğrencilerin yüz yüze eğitimde bire bir öğretmenlerle iletişim kurması, sınıftaki ders ortamında belirli saatler arasında zaman ve mekân disiplini oluşturabilmeleri derslerde başarı düzeyini etkileyen önemli unsurlardır. Bununla birlikte uzaktan eğitim uygulamasında sadece öğretmenler video-görüntü sistemi ile derse katılmış, öğrencilerin ise tercihlerine bırakılmıştır. Bu durum, eğitimin önemli bir bileşeni olan öğretmenler açısından da bir takım sorunların yaşanmasına neden olmuştur. Örneğin, video-görüntü açmayan öğrencinin ders esnasında derse katılıp katılmadığı, dersi dinleyen öğrencinin ne kadar dikkatle dersi dinlediği, öğrenme düzeyinin seyri, kaydedilen derslerin sonradan izlenip izlenmediği, sınavlarda denetimin ne kadar sağlanabildiğine yönelik sorular, öğretmenler açısından eğitimin kaliteli bir biçimde yapılabildiği yönündeki temel endişelerin tartışılmasına neden olmuştur.

Araştırma boyunca öğrenciler uzaktan eğitim süreci ile ilgili en temel sorunlarının sosyal ilişkilerden uzak kalmaları ve bu durumun bir müddet sonra “yalnızlaşma ve hayatın anlamsızlaşması” gibi duygu durumlarına neden olduğu yönündedir. Devlet okulunda okuyan katılımcılar öğretmenleriyle ve sınıf arkadaşlarıyla sağlıklı bir iletişim kuramadığını şu şekilde aktarmışlardır:

“Olumsuzdu şartlar, çünkü hocamız okulda yüz yüze eğitimde konuyu anlatırken ben jest ve mimiklerine çok önem veriyorum. İster istemez hoca o andaki ruh halini bize yansıtıyor ve o daha iyi geliyor bana. Hoca mutluydu ve neşeyle anlatıyorsa ve bunu hareketleriyle özetlemesi o dersi daha çok sevmemizi sağlıyor. Ama uzaktan eğitimde hocanın açtığı belgeye bakıyorsun sürekli ve hoca orada bir şeyler çözüyor nasıl çözdüğünü bilmiyorsun falan” (D5).

“Hiçbir öğretmeni tanıımıyorum, arkadaş çevremde yok pek. O yüzden öğretmenlerle ve arkadaşlarla pek iletişim olmadı açıkçası uzaktan eğitimde. Bir tane hocamız var, o bana biraz şey davranmıştı uzaktan eğitimde. İşte bir mesaj atmıştım, ama ters cevap vermişti. O da haklıydı tabii, not istemiştin herhalde tam hatırlamıyorum. O dönem benim için o öğretmen kötü bir öğretmendi” (D11).

“Görmüyorduk arkadaşlarımızı, birbirimizi hiç tanıımıyorduk. Bir o ortamda adlarının kim olduğunu öğrendim. Yani tanıdığım bile yoktu” (D2).

Özel okulda okuyan katılımcılar ise öğretmenleriyle iletişim kurabildiklerini, bu süreçte sordukları soruya hemen dönüş yapıldığını, bu konuda herhangi bir sıkıntı yaşamadıklarını dile getirmişlerdir. Sınıftan yakın sosyal ilişkileri olan arkadaşlarıyla iletişimlerini devam ettirdiklerini, fakat diğer arkadaşları ile çok fazla iletişim kuramadıkları için sınıftaki birçok arkadaşını

tanımadıklarını ifade etmişlerdir. Bu süreci katılımcılar şu şekilde aktarmışlardır:

“Çok garipti. Öğretmenler biraz daha uzaktan diye ilgilenmeye çalışıyordu. Yüz yüze olmasa bile yine de ilgilenmeye çalışıyorlardı, ama yine de arada mesafe vardı. Benim için iyi değildi. Okul açık oluyordu. Zaten öğretmenlerimiz okula geliyordu, pandemi seyrekleştğinde okula gelmeye çalışıyordum öğretmenlerimi görmek için. Çünkü mesafe giriyordu araya ve uzaklaşıyordu insan. O ilişkiyi kaybetmemeye çalışıyordum” (Ö15).

“Yüz yüze eğitimde öğretmenlerimiz çoğunlukla okulda oluyorlardı ve yoğunlardı. Uzaktan eğitimde onlar da evde ders verdikleri için biraz daha müsait oluyorlardı. Hani bir soru falan attığımda hemen cevap verebiliyorlardı, yani böyleydi. Biraz daha müsait oldukları için hani hemen cevap verdikleri zaman aslında olumlu bir şey olarak bana geri dönüyordu” (Ö27).

“9. sınıfta uzaktan eğitim olduğu için arkadaşlarımı direk tanıımıyordum. Birbirimizle konuşmuyorduk, kamerada gördüğümüz kadardı. Ama yüz yüze geldiğimizde daha iyi anlaştığım arkadaşlarım oldu yani” (Ö5).

Devlet okulunda okuyan katılımcılar, sınıf arkadaşları ve öğretmenler ile ders dışı herhangi bir iletişim kuramadıklarını, bu süreçte çok sıkıntı çektiklerini dile getirmişlerdir. Özellikle liseye yeni geçiş yapan öğrenciler, eğitim-öğretim döneminin pandemiye denk gelmesi nedeniyle arkadaşlarını tanıyamadıklarını, iletişimlerinin zayıf kaldığını ve bunun bir kayıp olduğunun altını çizmişlerdir. Özel okulda okuyan katılımcılar ise, bu süreçte öğretmenleri ile daha çok iletişim kurduklarını, ders takibini başarılı bir şekilde yaptıklarını söyleyerek öğretmenleri ile iletişimlerinin olumlu olduğunu belirtmişlerdir. Bununla birlikte sınıf arkadaşlarıyla olan iletişimlerinin kısmen de olsa devam ettiğini, ara sıra buluşarak sosyalleştiklerini, bu durumun bir nebze de olsa psikolojilerine iyi geldiğini ifade etmişlerdir. Katılımcıların aktarımları çerçevesinde baktığımızda, özel okulda okuyan öğrencilerin istedikleri zaman öğretmenlerine ulaşabildikleri ve sorularına karşılık bulabildiği bilgisine ulaşılmıştır. Özel okullarda öğrenci odaklı eğitim sistemi esas alındığı için öğrencilerin talep ve sorunlarına daha fazla eğilim varken buna karşılık devlet okulunda eğitim alan öğrencilerin aynı ilgi ve alakayla karşılaşmadığı, öğretmenlere canlı ders dışında çok rahatlıkla ulaşamadıkları bilgisi çalışma kapsamında görüşmeciler tarafından dile getirilmiştir.

Bireylerin sosyalleşme mecralarından biri olan eğitim, kurumsal açıdan baktığımızda sınıf içi etkileşim (öğrenci-öğretmen) ile anlam bulur. Bireyler aileden başlayarak yaşamının farklı katmanlarında farklı düzey ve biçimlerde eğitimin içinde bizzat yer alırlar. Bu yolculuk

Bourdieu'nün temel kavramlarından biri olan kültürel sermaye birikiminin de temelini oluşturur. Bourdieu (1984)'ya göre, kültürel sermaye, eyleyenin doğumdan başlayarak eğitim ve aile kurumu ile kazandığı sosyal yaşamı boyunca da kazanmaya devam ettiği tüm pratikleri içerir. Ona göre, kültürel sermayeyi anlamaya çalışırsak eğitimdeki ekonomik eşitsizliklerle açıklanamayan kısımları da açığa kavuşturmuş oluruz. Çünkü eğitimdeki eşitsizliklerin temeli sadece ekonomik sermaye ile açıklanamayacak kadar kompleks bir durumdur ve kültürel sermayeyi de içine alan bir yaklaşımı gerektirir.

Ailede okuma alışkanlığı kazanan ve sürdüren, sanatın herhangi bir alanı ile ilgilenen, formal ve informal eğitimle hayatı deneyimleyen çocukların eğitime karşı ilgisi, bu imkânlarla sahip olmayan çocuklara göre daha fazladır. Bireylerin davranış ve tutumlarına, konuşma ve kendini ifade etme biçimlerine kadar geniş bir alanı kapsayan beceri ve yetkinliklerine zemin hazırlayan yine ailenin sahip olduğu kültürel sermayedir. Bourdieu (1984: 14)'ya göre, görsel sanatlarla ilgilenmek ya da herhangi bir müzik aleti çalmak formal eğitim sistemi dışında edinilen ve akademik sertifika gerektirmeyen habitusların toplamı ile mümkündür. Bourdieu, bunu bireyin öncelikle aileden sonra diğer sosyal ortamlarla etkileşimindeki deneyimlerinden edindiğini iddia eder. Bu noktadan yaklaştığımızda aslında okul ortamında öğrencinin, öğretmeni ve arkadaşları ile kurduğu etkileşim, öğrenme ve soru sormaya yönelik merakı, yeteneklerini geliştirme yolunda attığı adımlar onun habitusunu ve kültürel sermayesini şekillendiren temel unsurlardır. Uzaktan eğitim sürecinde çocuklar bu tür imkânlardan mahrum kalmış ve ailelerinin sosyalizasyon sürecinde aktardıkları deneyimlerine okul ortamının sağladığı deneyimleri ekleyememişlerdir. Oysaki kültürel sermayenin elde edilmesinde eğitim kurumu ve onu oluşturan bileşenler hayati öneme sahiptir.

Uzaktan Eğitimle Birlikte Öğrencilerin Ders Motivasyonu ve Başarı Düzeyi Ekseninde Yaşadığı Kayıplar

Günümüz eğitim sisteminde, öğrenciler sorgulayıcı öğrenme yönteminden uzaklaşmış ve ezberle dayalı bir sistemin devamlılığını benimsemek durumunda kalmışlardır. Bu sistem öğrencilerin anlama-yorumlama ve eleştirel bir bakış açısıyla konuları irdeleme yeteneklerini de köreltmıştır. Ölçme ve değerlendirme aracı olarak sınav, eğitim sistemi içerisinde önemli bir yer tutmaktadır. Fakat sınavların çoğunlukla teorik bilginin olduğu gibi aktarılmasından ibaret olması ve anlama-yorumlama adımlarının geri planda kalması kalıcı öğrenmeyi de güçleştirmektedir. Öğrencileri başarılı olan ve başarılı olmayan şeklinde ayırtacak aygıtlar yerine hedef belirleyen, mevcut hedefleri yerine getirmek ve yeteneklerini geliştirmek için fırsatları bireysel gelişimi için kullanan bir sistemin oluşturulması gerekmektedir. Öğrencilerin başarı düzeylerini sınavlar ile belirleyen eğitim sistemi, öğrencilerin ilgi ve yeteneklerini göz ardı ederek onların en iyi üniversiteye girmek için birbiriyle yarıştığı bir maratona çevirmiştir. Bu nedenle öğrenciler

için başarı, sınav odaklı olarak ilerlemektedir. Uzaktan eğitimde öğrencilerin ilk merak ettikleri konu, okul dışında uzaktan sınavlara nasıl girileceği ve başarının nasıl ölçüleceği meselesi olmuştur. Lise ve dengi okullarda okul yöneticileri, sınav sisteminin işleyişinin bozulmaması ve kopyaya engel olmak için sınavları yüzyüze yapmayı tercih etmişlerdir. Bu çerçevede derslerin online, sınavların ise sosyal mesafe kurallarına uyularak yüz yüze yapılması yönünde karar alınmıştır. Pandemi döneminde uzaktan eğitimin öğrenci açısından ortaya çıkardığı olası dezavantajları törpilemek için uygulanan politikalarından biri, hiçbir öğrencinin sınıfta kalmaması olmuştur. Bu sebeple öğretmenler, yeterli eğitim imkânlarına sahip olmayan öğrencilerin mağduriyet yaşamaması için sınavlarda daha kolay soru hazırlayarak sürecin etkilerini hafifletmeye çalışmışlardır. Burada asıl mesele, öğrencilerin sınavları geçmesinden ziyade uzaktan eğitimle de olsa öğrencide araştırma ve öğrenme merakının canlı tutulması ve mesleki gelişmelerine katkı sunacak bilgiyi edinme konusunda bir farkındalığın kazandırılmış olmasıydı.

Araştırma kapsamında gerek devlet okulunda gerekse özel okulda okuyan öğrenciler derslere online, sınavlara ise yüz yüze katıldıklarına ilişkin deneyimlerini şu şekilde dile getirmişlerdir:

“Uzaktan eğitimde sınav olmadık biz. Yüz yüze olduk sınavlarımızı, işte sonra evimize döndük tekrar. Yüz yüze olduk olduğumuz sınavlarda da zaten kimse hiçbir şey yapamadı, hocalarımız basit sormalarına rağmen. Hocalarda artık şey diyordu yani pandemiye denk geldik, notlarınızı biraz daha yüksek verebiliriz sorun yapmayın dediler. Sonra zaten Milli Eğitim Bakanı sınıfta kalma olmayacak dedi” (D11).

“9. sınıfta, ilk sınavlarımızı ikinci döneme aktarmışlardı. Yani 9. sınıfta biz sınav olmadık. 10. sınıfta da okula geldik sınav olmak için. O notları da yükselterek girdiler, yani sınav notunu. Mesela düşükse performans notunu yüksek girdiler. Geçtik yani” (D7).

Özel okulda okuyan katılımcılar da aynı şekilde derslerin çevrimiçi olup sınavların okulda yüz yüze yapıldığını bildirmişlerdir. Bu konuda katılımcılar şunları aktarmışlardır:

“Kolaydı sınavlar, hocalar zorlamadı. Pandemi öncesine göre daha kolaydı” (Ö9).

“Şimdi biz sınavları internetten yapmadık aslında, buraya gelerek yüz yüze yaptık. Bir şey değişmedi” (Ö11).

Sınavların uygulanma şekli ilgili devlet okulunda ve özel okulda okuyan katılımcıların açıklamaları arasında bir fark görülmediği tespit edilmiştir. Fakat özel okulda öğretmenler, öğrencileri ders ve sınav hazırlığı konusunda daha fazla denetlediklerini, bazen rehber öğretmenlerin öğrencileri tek tek arayarak derslerle ilgili

bir sorun yaşayıp yaşamadıklarını sordukları bilgisine ulaşılmıştır.

Sınavda başarılı olmanın beraberinde akademik ve mesleki başarıyı da getireceğine inanan öğrenci ve aileleri, uzaktan eğitim sürecinde bu konuda bazı soru işareti ile karşılaşmışlardır. Kamuoyunda yapılan tartışmaların odağında, sınıf içinde disiplin ve bir otorite altında derslere katılma ve sınavlara girmenin sağlıklı öğrenme metotlarından biri olduğu, ama uzaktan eğitimde öz disiplin, öğretmen otoritesi, öğrenme isteği, çalışma ve organize olmada istikrarsızlık gibi sebeplerden dolayı sınav ve derslerin yanıltıcı bir sonuç ortaya koyduğu gerçeği yer almaktadır.

Uzaktan eğitimde öğrencilerin aldıkları eğitimin başarı durumlarına etkileri ve öğrencilerin akademik bağlamda geleceğe ilişkin kaygıları bu araştırmada yapılan görüşmelerle anlaşılma çalışılmıştır. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu, uzaktan eğitimde derslerden verim alamadıklarını, bilgi edinme kanallarının daraldığını, gelecek kaygılarının arttığını ve eğitimde kayıpları olduğunu belirtmişlerdir. Öğrenciler, derslerden kolay bir şekilde zorlanmadan geçseler de ilerde gireceği üniversite sınavında olumsuz sonuçlar almaktan korktuklarını belirterek bu durumun hem kendileri hem de aileleri açısından kaygıya neden olduğunu ifade etmişlerdir.

Devlet okulunda okuyan 16 katılımcıdan 14’ü uzaktan eğitimin başarıyı olumsuz etkilediğini ve bu yüzden yüz yüze eğitimin daha sağlıklı olduğunu belirtirken, 2 katılımcı ise uzaktan eğitimin başarısını olumlu yönde etkilediğini ifade etmiştir. Yüz yüze eğitimin önemini vurgulayan katılımcılar, bu eğitim metodunun daha kalıcı bilgi sağlaması, derslerin daha verimli geçmesi, motivasyon ve zihinsel gelişimi daha canlı tutması açısından uzaktan eğitime göre daha başarılı olduğunu dile getirmişlerdir. Uzaktan eğitimin başarıyı arttırdığını söyleyen katılımcılar ise, uzaktan eğitim sürecinde öğretmenlerin öğrencileri zorlamaması ve daha kolay sınıf atlamalarını sağlamaları gibi nedenleri öne sürmüşlerdir.

Devlet okulunda okuyan katılımcılar bu konuda şunları aktarmıştır:

“Bence yüz yüze eğitim daha iyi. Çünkü hocalara bireysel olarak anında danışabiliyorsun. Ne bileyim o anda direkt etkileşime geçtikleri için daha kolay oluyor” (D7).

“Yüz yüze eğitim bence daha iyi. Çünkü uzaktan eğitimde bir kere evde oluyorsun ve hani kalkıp ders çalışmak için motivasyonun olmuyor. Okula mecburen geleceksin, çünkü devamsızlık var, bu yüzden” (D16).

Özel okulda okuyan katılımcıların hepsi de uzaktan eğitimin başarı düzeylerini azalttığını, yüz yüze eğitimi daha başarılı bulduklarını belirtmişlerdir. Bu konuda şunları aktarmışlardır:

“Yüz yüze eğitimde daha başarılıydım. Çünkü uzaktan eğitimde anlamadığım şeyi burada yüz yüze hocayla konuşunca ve o bana anlatınca anlıyorum. Ama bilgisayar ortamında anlamadığımı bir daha soramıyorum, o yüzden yüz yüze daha iyi” (Ö4).

“Motivasyon sağlayamadım. Bilgisayardan dersi açıyordum, telefonla oynuyordum” (Ö8).

Araştırma kapsamında; öğrenciler, yüz yüze eğitimde derslerdeki başarılarının daha yüksek olduğunu ve okuldaki disiplinin verimli eğitim almaları yönünde etkili olduğunu belirtmişlerdir. Bu doğrultuda devlet okulu ve özel okulda okuyan katılımcılar arasında bir fark bulunmamıştır.

Uzaktan Eğitimle Oluşan Belirsizlik ve Gelecek Kaygısı

Pandemi sürecinde sağlık konusunda yaşanan kaygı ve korkular bireylerin yaşamlarının birçok mecrasına sirayet etmiştir. Özellikle salgının bulaşma riskine karşın eğitimin uzaktan yapılması, bilgiye erişim, derse motive olma, akran gruplarıyla sosyalleşme ve üniversiteye hazırlık konusunda yaşanan sıkıntılar farklı endişelerin dillendirilmesine neden olmuştur.

Bu çalışma kapsamında uzaktan eğitim sürecini deneyimleyen öğrenciler gelecekle ilgili kaygı yaşadıklarını dile getirmişlerdir. Özellikle uygulamalı dersi olan öğrenciler, meslekleri ile alakalı uygulama gerektiren derslerde sıkıntı çektiklerini, uzaktan eğitim süreci boyunca dersleri teorik olarak görseler de pratik yapma konusunda bir hayli geride kaldıklarını belirtmişlerdir. Böylelikle katılımcılar, uygulamalı derslerin yapılmamasından dolayı gerekli mesleki ve teknik bilgiye erişim sağlayamadıkları için mesleki tecrübe kazanamadıklarını ifade etmişlerdir. Bu konuda katılımcılar şunları aktarmışlardır:

“Yani uygulamalı ders zamanlarında uzaktan eğitim çok kötüydü. Yani bizim 9. sınıfta ciddi anlamda bir eğitim almamız gerekiyordu, ama uzaktan eğitimde mümkün değildi. Çünkü hani ilk defa göreceğimiz malzemeler, ilk defa elimize alacağız falan ve sakatlanma olasılığı çok fazla olan şeylerdi. O yüzden uzaktan eğitimde çok verim alamadık” (Ö4).

“Bizim 9. ve 10. sınıfta uygulamalı dersler vardı. Yani online eğitimden önce bu benim için aşırı verimliydi. Özellikle mühendislik isteyen biri için çok güzel bir şey. Uzaktan eğitimde uygulama dersi görmüyorduk. Bu dersler kalktı zaten online eğitimde. İlk başta yapmaya çalıştık. Hatta ben sorumluydum ondan da. Arkadaşlarıma ne yapıyorsak anlatmaya çalışıyordum. Video çekiyordum, yaptığım şeyleri atıyordum gruba. Baktık olmuyor çünkü gösteremiyor hocamız. Yani yanımıza gelip

göstermesi lazım, ama öyle bir şey olmadığı için iptal edildi” (Ö15).

“Uygulamalı dersleri hoca anlatıyordu ya da youtubedan video açıyordu, oradan gösteriyordu ya da not tutturuyordu. Uygulamalı bir şey yapamadık. Bölümümüz otomasyon. Hani bir şeyler öğreniriz diye geldik, ama hiçbir şey öğrenemedik” (Ö29).

Lise öğrencilerinin gelecekte beklenenleri; yüksek not ortalamasıyla gelen başarı, bunun devamında prestijli bir üniversite, sosyal bir kimlikle inşa edilmiş saygın ve maddi anlamda getirisi yüksek bir meslek, lüks bir ev ve geniş bir sosyal ilişkiler ağı olarak sıralanmaktadır. Görüşme yaptığımız öğrenciler için eğitim, rahat ve yaşanılabilir bir gelecek sağlamak açısından önemlidir. Onlara göre, gelecekteki meslekleri için başarılı bir not ortalaması ve yüksek bir üniversite sınav puanı ön koşul olarak görülmektedir. Bu konuda devlet okulunda okuyan katılımcılar şunları aktarmışlardır:

“Bilmem yani, eğitim benim için çevre ilişkisi diyeyim. Yani evet bir şeyler öğrenmeye geliyoruz okula, ama biraz da çevre yani. Fakat bu durum uzaktan eğitimde eksik kaldı” (D11).

“Şöyle söyleyeyim eğitim sistemi puana dayalı. Her branşın, yani her bölümün yolu puan üzerinden geçtiği için ben onu biraz sıkıntılı buluyorum. Mesela BESYO okumak isteyen biri ders çalışmak zorunda kalıyor. Ama o kişinin yatkınlığı spora dayalı olduğu için derslere pek önem veremiyor o yüzden” (D9).

“Eğitimden çok beklentimiz var. Birazcık daha insanların kendi başarılı olmak istediği alanlara yönelmesi lazım. Tıp gibi hukuk gibi bize dayatılmış şeylerden ziyade başarılı olabilecekleri hayatlarını sürdürebilecekleri şeylere yönelmesi gerekir” (D12).

“Benim için eğitim insana güzel bir meslek, para ve çevre sağlamalı. Bu pandemi sanki bu beklentilerimizi düşürdü” (D5).

Aynı durumda özel okulda okuyan katılımcılar da gelecek beklentilerini, prestijli bir mesleğe ve saygın bir çevreye dayandırarak açıklamışlardır. Bununla birlikte katılımcılar, üniversiteden sonra işsiz kalmaları konusunda endişeye kapıldıklarını da satır aralarında beyan etmişlerdir. Bu konuda katılımcılar şunları aktarmıştır:

“Eğitimden beklentim sadece bizi çoban sürüsü gibi gütmeleri değil, bize bir şeyler öğretmeleri ve öğretebilmeleri. Gerçekten bizi bu ülkeye faydalı bir insan yapabilmeleri ve bizi dünyaya entegre etmeleri” (Ö6).

“Eğitim, insanın nasıl bir insan olmasını sağlamak içindir. Her kişiliği aile veremez, her şeyi aile getiremez. Okul bizim ikinci evimizse eğer, eğitim olarak bizim asıl hayatta neler yapmamız gerektiğini, gerçek hayattaki sorunlarla başa çıkmayı öğretmesi lazım. Ama bizler ileride tam olarak ne yapacağımızı bilemiyoruz. Kısa hayaller kuruyoruz, yani günü geçirmeye çalışıyoruz. Belirli bir şey üzerinden gidemiyoruz. Okulun bize bunu vermesi lazım. Gerçek hayata hazırlaması lazım. Benim eğitimden beklentim gerçek hayata hazırlamalı” (Ö1).

“Eğitim bana göre, en iyi üniversitelerde okuyabilecek bir bilgiyi, dünya görüşünü ve saygın bir mesleği sağlayabilecek şekilde verilmeli. Yoksa işsiz kalacak, maddi anlamda iyi para kazanamayacak, iyi evlerde oturamayacak o zaman ne anladım. (Ö3).

Eğitime ilişkin beklentilerini belirten katılımcılar uzaktan eğitim süreci ile birlikte geleceğe ilişkin kaygılarının arttığını, uzaktan eğitimin dünya toplumlarının istediği yetişmiş insan gücünü sağlayamayacağını belirtmişlerdir. Bu konuda Ö13 görüşlerini şu şekilde aktarmıştır:

“Bir beklentim şu an yok. Eskiden vardı ama artık üniversiteli işsizleri görünce pek beklentim kalmadı. Uzaktan eğitim bu beklentileri karşılayacak gibi değil, daha da düşürdü bilgi düzeyini bence. Çünkü hazır bilgiye yönlendirdi bizi”.

Katılımcılara göre, uzaktan verilen eğitim gelecek beklentilerini karşılama noktasında yetersiz kalmıştır. Bu konuda devlet okulunda okuyan katılımcılar şunları aktarmıştır:

“Okumuş cahil kesimi çok bence günümüzde. Eğitim sadece kültür olarak derslerin verildiği, okula gelip bunların anlatıldığı, uygulamaların yapıldığı bir yer olmamalı. İnsanların davranışları eğitim seviyesini belirliyor bence ve her geçen gün bu kadar imkân varken aksine eğitim seviyesinin giderek düştüğü ve kötü bir duruma doğru gittiği çok açık. Uzaktan eğitim özellikle ideal eğitim modelini pek karşılamadı. Amaçsız ve hedefsiz bir kitle oluştu uzaktan eğitimle birlikte” (D10).

“Eğitim bana geleceğimi versin. Uzaktan eğitim gelecek beklentimi karşılayamaz. Yani nereye kadar karşılayabilir ki? Her insan sıkılır bir süre sonra. Bir de zorunlu da olmadığı için herkes derse girmiyor, herkesin internet imkânı da yok” (D4).

“Uzaktan eğitim beklentilerimi karşılamadı. Çünkü biz LGS zamanı girmiştik ve verim alamamıştık. Hem bu bizim LGS puanımızı da etkilemişti ve uzaktan eğitim iyi olmamıştı” (D7).

Özel okulda okuyan katılımcılar da uzaktan eğitimin gelecek beklentilerini karşılayacak düzeyde olmadığını dile getirmişlerdir. Bu konuda katılımcılar şunları aktarmıştır:

“Hayır uzaktan eğitim beklentilerimi karşılayamaz. Bir insan gerçekten kendine güvenmiyorsa çok zor. İnsan rahatlığa çok düşkün bir varlık, o rahatlığı gördü mü uyumak veya telefonuyla meşgul olmak istiyor” (Ö16).

“Uzaktan eğitimle birlikte meslek sahibi olma konusunda gelecek kaygısı oluştu. Ben kendi adıma ya bir şey olamazsam diye korkuyorum şu an” (Ö5).

“Benim eğitimden beklentim ileride güzel bir yere varmak, mesleğimde bir yere varabilmek. Ama uzaktan eğitim bunu karşılamaz, yetersiz kaldı bence” (Ö9).

Bu çalışmada öğrencilerin söylemlerine baktığımızda, uzaktan eğitimle birlikte var olan gelecek kaygılarının daha da arttığı bilgisine ulaşılmıştır. Pandemi ile birlikte etkileşim kurarak yaşamı deneyimledikleri okul alanından bir süreliğine de olsa uzaklaşma, sosyal yaşamın içine karışarak zamanı ve geleceği planlama konusunda yetersiz kalma, meslek edinmek için gerekli olan teorik ve uygulamalı bilgiye erişim sağlama konusunda motivasyon eksikliği gibi birçok sebep öğrencilere göre gelecekle ilgili bir belirsizliğe ve kaygıya dönüşmüştür.

Bourdieu'nün bakış açısına göre, aileden aktarılan sosyal ve kültürel sermaye eğitimin sunduğu bilgi ve tecrübe ile bir üst noktaya taşınır. Bourdieu, habitusu sahip olunan kazanımlar, toplumda olaylara verilen tepkiler ve eylemler olarak tanımlar. Yani bireylerin sahip olduğu pratikleri ve bu pratikleri toplumsal yapı içerisinde kurduğu bağ ile davranış kalıplarına dönüştürdüğünü anlatmak için kullanmaktadır. Habitus daha çok davranış, yani eylem üzerine odaklanır (Bourdieu, 2015'ten aktaran: Omurtak, 2019, s.3). Bu yüzden eğitim hayatındaki davranışlar da gündelik hayatın bir parçası olduğu için habitus bu alanda ortaya çıkar. Bu durumda uzaktan eğitimle birlikte öğrenciler yetenek, davranış ve tutumlarını şekillendiren habituslarını sınırlı bir alan olan aile içinde şekillendirmek durumunda kalmışlardır. Özellikle düşük sosyo-ekonomik ve kültürel düzeyden gelen ailelerin çocukları yüz yüze eğitimin sağladığı fırsatlardan yararlanamadığı için sınırlı koşullar altında kültürel ve sosyal sermayelerine katkı sunmaya çalışmışlardır.

Sonuç

Bu çalışma hem devlet hem özel okulda okuyan öğrencilerin uzaktan eğitimde karşılaştığı sorunların içeriğini araştırmaya çalışırken eğitimde fırsat eşitliği perspektifinden konuyu tartışmıştır. Okul ortamı kuşkusuz bireye sadece teorik bilgi kazandırmaz, aynı zamanda sosyal ve kültürel değerlerin, görgü kurallarının, sosyal etkileşim ve iletişim ağlarının nasıl kurulduğunun bilgisini de kazandırır. Sosyal sınıf farklılıklarının ortadan kaldırıldığı bir kurum çatısı altında, bütün öğrencilerin eşit şartlar içinde bilgi edinme ve yaşamı deneyimleme şansını yakalaması daha kolaydır. Buna karşılık uzaktan eğitim sürecinde aynı sosyo-mekânsal ve ekonomik imkânlarla sahip olmayan bireylerin eşit olmayan şartlar altında eğitime katılması bazı sorunların da tartışılmasına neden olmuştur. Bir başka ifadeyle her öğrencinin aynı sosyo-kültürel ve ekonomik imkânlarla sahip olmayışı, temel hakları olan eğitimden yararlanmasının önünde farklı engeller oluştururken öğrenciler arasında sınıf farklılıklarını daha belirgin hale getirmiş ve eğitimde fırsat eşitsizliğini daha da derinleştirmiştir. Oysa ki eğitimin en temel işlevi, sınıf farklılıklarını ortadan kaldıran bir anlayışla bireylere eşit koşullar içerisinde bilgi aktarımı sağlamasıdır. Uzaktan eğitim süreci, pandemi döneminde eğitimin temel işlevlerinden biri olan sınıfsal farklılıkları ortadan kaldırma işlevini yerine getirememiştir. Sağlıklı bir ortamda ders çalışma ve sınava girme imkânını yakalayamayan, ev içinde toplumsal cinsiyet rollerinin gereklerini yerine getirmek zorunda olan, bilgisayar, internet gibi teknolojik araçlara sahip olmayan, diğer okuyan kardeşleri ile tek bilgisayarı nöbetleşerek kullanmak durumunda olan, kalabalık nüfuslu ailelerde ders dinleyemeyen ya da motive olamayan öğrencilerin varlığı bir anlamda sınıfsal eşitsizliğin de bir kanıtı olarak değerlendirilebilir.

Bu bağlamda denilebilir ki, yüz yüze eğitimde öğrencilerin beslenme, kırtasiye malzemelerine erişim, ulaşım gibi sorunları uzaktan eğitimde teknolojik araçlara sahip olamama, öğrencinin ders çalışabilecek ayrı bir odasının olmaması, internet hizmetlerine sınırlı erişim ya da erişimin olmaması vb. boyutlarıyla biçim değiştirmiş ama özünde sınıfsal eşitsizliğin derinleştiği sorunlar yumağıyla karşılaşmıştır. Uzaktan eğitim sürecine ilişkin sınıfsal eşitsizliği Işık ve Bahat (2021, s.505)'in çalışmasında görmek mümkündür. Işık ve Bahat'ın araştırmasında çocuğunun eğitim düzeyi değişkenine göre katılımcılara, "uzaktan eğitim ile öğrencilere eşit öğrenme fırsatları sunuldu mu?" sorusuna verdikleri yanıtlara göre gruplar arasında anlamlı fark bulunduğu ortaya konmuştur. Bu sonuca göre, sırasıyla çocuğu lise öğrenimi gören katılımcıların 27'si (% 65,9), çocuğu ortaokul öğrenimi gören katılımcıların 21'i (% 63,6), çocuğu ilköğretim öğrenimi gören katılımcıların 93'ü (% 39,1), çocuğu lisans öğrenimi gören katılımcıların 1'i (% 20,0) ve tüm katılımcı velilerin 142'si (% 44,8) uzaktan eğitim sürecinde çocuklarına eşit öğrenme fırsatları sunulmadığını belirtmişlerdir.

Öğrencilerin uzaktan eğitime hazır bulunuşluklarının olup olmaması da bu çalışma kapsamında değerlendirilmiştir. Bu çerçevede gerek devlet okulunda gerekse özel okulda okuyan öğrenciler, bilgisayar ve telefon gibi teknik araçlarla ders dinlemeye alışık olmadıkları için yabancılik çektiklerini belirtmişlerdir. Onlar için dijital araçlar sosyal medya, oyun gibi amaçlar için kullanılan materyallerdir. Bu teknik araçlarla derse katılım alışkanlıklarını kazanamadıklarını, dikkatlerinin sürekli dağıldığını ve öz disiplin sağlayamadıklarını, derse aktif katılmadığı için dersleri sıkıcı bulduklarını, ders dinleme esnasında kendilerini bilgisayar oyunu oynarken ya da sosyal medyayı takip ederken bulduklarını beyan etmişlerdir. Bununla birlikte uygulamalı dersler için gereken becerileri kazanma noktasında uzaktan eğitimde zorluk çektiklerini, teorik konuları da zaten web tabanlı uygulamalardan kolaylıkla erişebildiklerini, devam zorunluluğu olmadığı için derse katılımın keyfi olduğunu ifade ederek istedikleri randımanı alamadıklarını belirtmişlerdir.

Pandeminin eğitim üzerine etkilerini araştıran alan yazınında yapmış olduğumuz çalışmanın bulgularını destekleyen farklı araştırma sonuçlarına da rastlanmıştır. Keskin ve Özer Kaya (2020)'nin üniversite öğrencilerinin Covid-19 salgını sürecinde web tabanlı uzaktan eğitime yönelik görüşlerini değerlendirdikleri çalışma bunlardan biridir ve bu çalışma uzaktan eğitimin genel kültüre katkısının düşük olduğunu ve mesleki uygulama becerileri açısından çok sınırlı kaldığını ortaya koymuştur. Aynı şekilde Kahraman (2021)'in çalışmasında Covid-19 sürecinde uygulamalı derslere ilişkin öğrencilerin geri bildirimleri incelenmiştir. Bu araştırmaya göre, öğrencilerin çoğu Covid-19 salgınından dolayı eğitimlerinin aksadığını, temel tasarım dersi için gerekli materyallere ulaşmadıklarını ve dersin gerektirdiği bazı becerileri kazanmada zorluk yaşadıklarını aktarmışlardır.

Araştırma kapsamında karşımıza çıkan bir diğer mesele, uzaktan eğitim sürecinde öğretmenlerin, öğrencilerin başarı durumlarını takip etme konusundaki yönelimleridir. Devlet okulunda okuyan katılımcıların aktarımlarına göre; uzaktan eğitim süreci boyunca öğretmenler bu süreci kontrol altında tutma ve öğrencilerin öğrenme düzeylerini takip etme konusunda eksik kalmıştır. Özel okulda okuyan katılımcılar ise, bu süreçte öğretmenlerin öğrencilerin başarı ve çalışma performanslarını takip etme konusunda daha fazla hassasiyet gösterdiklerini, yüz yüze eğitimin olduğu döneme göre daha fazla kontrol sağladıklarını belirtmişlerdir. Bu bağlamda özel ve devlet okulu arasındaki bu temel ayrım öğrenciler açısından fırsat eşitliğinin sosyal sınıflara göre farklılık arz ettiğini ortaya koymuştur.

Araştırma bulgularına göre, özel okulda okuyan öğrenciler, ailelerinin demografik yapısından kaynaklı olarak anne-babalarından derse katılım ve anlamadıkları konularda destek alma noktasında çok fazla destek gördüklerini aktarmışlardır. İyi bir ekonomik sermayeye sahip olan, ailenin kültürel birikimi ile derslerinde

anlamadıkları konuda ebeveynlerinden yardım alan ya da bir başka öğretmenden özel ders alarak eksiklerini gideren öğrenciler eğitim açısından önemli fırsat yakalayabilmişlerdir. Buna karşılık devlet okulunda okuyan öğrenciler için bu fırsatlara erişimin kolay olmadığı görülmüştür. Araştırma kapsamında devlet okulunda okuyan öğrenciler, yeterli teknolojik materyallere sahip olamadıklarını, bozuk bilgisayar ve eski telefonlar ile derse katılım sağlamakta güçlük çektiklerini, mekânsal koşulların ders çalışma için uygun olmadığını ve bu yüzden uzaktan eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanmadığını aktarmışlardır.

Bourdieu'nün "alan, sermaye ve habitus" kavramları ekseninde uzaktan eğitimde fırsat eşitliğini tartıştığımız bu çalışmada, özellikle ekonomik ve kültürel sermayenin önemi bir kez daha karşımıza çıkmıştır. Çünkü ailelerin ekonomik gelir düzeyi arttıkça öğrencilerin akademik başarı düzeylerini artırmaları için gerekli materyal ve mekânsal koşulları hazırlamaları o kadar kolay olmaktadır. Gelişmiş bir dijital teknolojiye sahip bilgisayarı alabilecek maddi imkâna sahip olan, özellikle salgın sürecinde derste anlamadığı konudaki eksikliği gidermek için evde özel ders imkânı sunan, müzik, spor gibi belirli bir alanda yeteneği olan çocuklarına gerekli koşulları hazırlayan ailelerin varlığını düşündüğümüzde ekonomik sermayenin yaşamın farklı alanlarına katılmak için önemli belirleyen olduğunu görebiliriz. Bununla birlikte ailenin kültürel birikimini sosyalizasyon süreci ile çocuklarına aktarması da onların hem eğitim alanında hem de meslek seçiminde önemli kazanımlar elde etmesine yardımcı olmaktadır. Dolayısıyla Bourdieu (1984)'nün belirttiği gibi, kültürel ve ekonomik sermaye bireylerin toplumsal uzamdaki sınıfsal konumlarının belirlenmesinde iki önemli bileşendir.

Her alanın kendine özgü özelliklerinin olması nedeniyle ev ortamının eğitim alanı için uygun bir ortam sağlamadığı pandemi sürecinde deneyimlenmiştir. Bourdieu & Passeron (2019: 138) bir eserinde "herhangi bir alanın devamı için söz konusu olan bir takım mücadele nesnelere varlığı ile oyununun ve mücadele nesnelere doğasına ilişkin kuralları bilen ve bir habitusa sahip, oyuna katılmak için hevesli failerin varlığı gereklidir" diyerek alan ve failerin birbirine ihtiyaç duyduklarını belirtmektedir. Dolayısıyla eğitimin verildiği okul ortamı ve onun bir bileşeni olan öğrenciler birbirlerinin varlığını gerekli kılmaktadır. Gerek özel okulda gerekse devlet okulunda okuyan öğrenciler, ev ortamında derse katılmalarından dolayı okulun sağladığı imkânlardan mahrum kaldıklarını ve pandemi dönemini kayıp yıllar olarak tanımlamışlardır.

Öğrencilerin okul ortamından uzaklaştıkları için arkadaşlarıyla iletişimlerinin kesintiye uğraması ve yalnızlaşmaları, öğretmenleriyle yeterli düzeyde etkileşim kuramadıkları ve anlamadıkları konuyu sorma konusunda çekimser davrandıkları için bölük-pörçük bilgiyle yola devam etmek durumunda kalmaları yine uzaktan eğitimin öğrenciler açısından olumsuz çıktılarıdır.

Sonuç olarak denilebilir ki, bir toplumun gelişmesi ve ilerlemesi için kritik öneme sahip olan eğitimin bireylere eşit imkânlar sunması, yerinde öğrenme metoduyla eğitim verilerek eğitim hizmetlerine erişimde eşitsizliklerin giderilmesi eğitim politikalarının önceliği olmalıdır. Mesleki olarak özellikle uygulama gereken alanlarda öğrencilerin sınıf ya da laboratuvar ortamında deneyimleyerek, fiziki koşulların imkânlarından yararlanmaları bilginin sağlıklı aktarımı ve sürdürülebilirliği açısından da önemlidir. Eğitim sadece teorik bilginin aktarılmasından ibaret olmayıp, bireyi toplumsal yaşamın farklı alanlarına katılım sağlaması yönünde geniş imkânlar sunacak bir içeriğe sahip olması gerekir. Kısıtlı fiziki koşullarda, sosyalleşme kanallarından uzak, sınıfsal eşitsizliklerin yeniden üretildiği bir eğitim modeli yerine toplumun her kesiminin kaynaklara erişebildiği, gelir eşitsizliğinin yarattığı sınıfsal farklılıkların ortadan kaldırıldığı, analitik ve yaratıcı düşüncenin kök saldığı bir eğitim modeli bireylerin dünyaya bakış açısını da zenginleştirecektir.

Kaynaklar

- Aktaş, G. (2021). Pandemi Sürecine Tanıklık Eden Gençler Üzerine Nitel Bir Çalışma: Üniversite Gençliği Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 54, 27-48.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*, (Richard Nice, Translated by), Cambridge: Harvard University Press.
- Bourdieu, P. & Passeron, J-C. (2019). *Yeniden Üretim: Eğitim Sistemine İlişkin Bir Teorinin İlkeleri*. (L. Ünsaldı, A. Sümer, Ö. Akkaya, Çev.) Ankara: Heretik Yayınları.
- Bourdieu, P. & Wacquant, L. (2021), *Düşünsel Sosyoloji Davet*, (N. Ökten, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bourdieu, P. (2016). *Pratik Nedenler: Eylem Kuramı Üzerine*. (H. U. Tanrıöver, Çev.) İstanbul: Hil Yayın.
- Çelik, Ö. (2022). Covid 19 Salgını: Beck'in Risk Toplumuna Kısa Bir Ziyaret Mi Yoksa Kalıcı Yerleşim Mi!. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 39 (2), 198-211.
- Elçiçek, M. (2022). Uzaktan Eğitim Engelleri: Bir Meta-Sentez Çalışması, *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, 5 (1), 35-45.
- Hesapçoğlu, M. & Dündar, S. (2011). *Türkiye'de Eğitimde Fırsat Eşitliği ve Postmodernizm*. Konya: Eğitim Kitabevi.
- Işık, M. ve Bahat, İ. (2021). COVID 19: Eğitimde Yeni Arayışlar. *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, 4 (1), 82-89.
- İşman, A. (1998). *Students' Preception of a Class Offered through Distance Education*. (Unpublished Doctoral Thesis), Ohio University, Athens, Ohio, USA.
- Karademir, C. ve Kaya, M. (2020), Sınıf Eşitsizliğinin Bourdieu'nün Sermaye ve Habitus Kavramları Üzerinden Değerlendirilmesi: Parazit Filminin Betimsel Analizi. *TRT Akademi*, 5 (10), 644-667.
- Keskin, M. ve Özer Kaya, D. (2020). COVID-19 Sürecinde Öğrencilerin Web Tabanlı Uzaktan Eğitime Yönelik Geri Bildirimlerinin Değerlendirilmesi. *İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 5 (2), 59-67.
- Kuş, Z., Mert, H. ve Boyraz, F. (2021). Covid-19 Salgını Süresince Eğitimde Fırsat Eşit(siz)liği: Kırsal Kesimdeki Öğretmen ve Ebeveyn görüşleri, *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 11 (2), 470-493.

- Maigret, E. (2014). *Medya ve İletişim Sosyolojisi*. (H. Yücel, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Marangoz, M. ve Özen, E. (2021), Covid-19 Pandemi Sürecinin Farklı Alanlarda Dijitalleşmeye Etkileri: Kavramsal Bir Değerlendirme, *Hitit Ekonomi ve Politika Dergisi*, 1 (1), 54-68.
- Omurtak, G. (2019), *Eğitim-Öğretim Sistemine Bourdieu'cu Bakış: Lise Öğrencilerinin Sınava Hazırlık Sürecinde Ailelerin Meslek Seçimlerindeki Rolü, İstanbul Örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Özer, M. & Suna, H. E. (2020), COVID-19 Salgını ve Eğitim. M. Şeker, A. Özer & C. Korkut (Ed.) *Küresel Salgının Anatomisi: İnsan ve Toplumun Geleceği İçinde*, Ankara: TDV Yayın Matbaacılık Tesisleri.
- Palabıyık, A. (2011). Pierre Bourdieu Sosyolojisinde Habitus, Sermaye ve Alan Üzerine. *Liberal Düşünce Dergisi*, (62), 121-141.
- Uşun, S. (2006). *Uzaktan Eğitim*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Uzun, S. & Uzunöz, A. (2022). Pandemide Öğretmen Olmak: Sınıf Öğretmenlerinin Uzaktan Eğitim Deneyimleri. *Uluslararası Sosyal Bilimler Eğitimi Dergisi*, 8 (1), 1-36.
- Yanıklar, C. (2010). Kültürel Sermaye, Eğitim ve Toplumsal Tabakalaşma: Pierre Bourdieu'nün Yeniden Üretim Kuramına Eleştirel Bir Bakış. *Sosyoloji Dergisi*, 22, 121-138.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.